

**ŐSLAKOS ÉS GYERMEK? – EMBERI JOGI KÉRDÉSEK AZ
ŐSLAKOSOK JOGAI ÉS A GYERMEKJOGOK
METSZÉSPONTJÁBAN**

ARI663

Dolgozat lezárásának dátuma: 2023. 11. 08.

*Nyilatkozom, hogy pályamunkám megírása során nem vettem igénybe mesterséges
intelligencia segítségét.*

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	4
1. Fogalmi alapvetések.....	5
1.1. A gyermek, az őslakos és az őslakos népek	5
1.2. Az őslakos népek kisebbségektől való elhatárolása	7
2. A gyermekjogokról általánosságban	9
3. Őslakosok jogairól általánosságban	13
4. Őslakos gyermekek helyzete	18
4.1. Az őslakos gyermekek jogai a Gyermekjogi Egyezmény vonatkozásában.....	22
4.2. Az oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés hiánya	27
4.3. A Gyermekjogi Bizottság tevékenysége az őslakos gyermekek tekintetében.....	29
4.4. A környezetvédelem gyermekjogi alapú megközelítése	31
5. Összegzés	36
Felhasznált irodalom	39

Bevezetés

„Néhány gyermek egy gyakran használt hasonlattal élve érzékeny orchideára hasonlít. A stressz és a nélkülözés hatására gyorsan elhervad, de a törődéstől és az odafigyeléstől kivirágzik. A többiek olyanok, mint a pitypang. Alkalmazkodnak a negatív hatásokhoz és a megpróbáltatásokhoz, de a pozitív élmények előnyeiből kevésbé részesülnek.”¹

Kétségtelen, hogy nemzetközi szinten számos kezdeményezés, ajánlás és különféle szerződés született már az őslakosok jogainak rendezése érdekében, habár olyan általános érvényű nemzetközi dokumentumot mégsem lehet felmutatni, amely az egész nemzetközi közösségre kötelező volna. A dolgozat elsődleges célkitűzése azonban az, hogy az őslakos népekre, s így különösképpen az őslakos származású gyermekekre vonatkozó leginkább releváns nemzetközi joganyag összegyűjtésével és elemzésével rávilágítson azokra a kritikus kérdésekre, amelyek jelenkorunkban is felmerülnek. Ezenkívül a dolgozat célja, hogy átfogó képet nyújtson azokról a problémákról, amelyek az érintett közösségek életét jelenleg is jelentősen befolyásolják és meghatározzák.

Dolgozatom elején a megértés szempontjából nélkülözhetetlen alapvető fogalmakat tisztázok, majd a gyermekjogok általános mibenlétét helyezem a fókuszba, az egyes releváns nemzetközi dokumentumoktól kezdve, egészen a méltán kiemelkedő 1989-es gyermekjogi egyezményig, valamint az utóbbi jogforrást a továbbiakban vezérfonalként használom, tekintettel arra, hogy széleskörben a legátfogóbb és egyúttal a legelfogadottabb nemzetközi egyezményről van szó, melyet hazánk is ratifikált 1991-ben².

Ezt követően általánosságban vonom vizsgálat alá az őslakos népek jogait, a sokrétű egyenlőtlenségben gyökerező tényezők feltárásával együtt. Továbbá fontosnak tartom, hogy egy rövid kitérő erejéig – az őslakosokkal szoros összefüggésben tárgyalva – a kulturális és kollektív jogokra is rátérjek, ugyanis ezek az érintett népek identitásának lényegi elemeként értelmezhetők.

Végezetül vizsgálat alá veszem az őslakos gyermekek helyzetét, az általános diszkriminatív környezetük fajsúlyos pontjait, mindvégig szem előtt tartva az őket érintő nemzetközi megállapodások, valamint az értük működő testületek rendelkezéseit és munkásságát egyaránt.

¹ Jay Belsky, gyermekpszichológus (Forrás: <https://www.citatum.hu/idezet/105629>)

² Hazánk a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezményt az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdette ki.

1. Fogalmi alapvetések

Mindent megelőzően szükségesnek tartok áttekinteni bizonyos definíciókat és egyes elhatárolásokat is, hiszen ezek ismerete nélkülözhetetlen dolgozatom témájának alapos áttekintéséhez és vizsgálatához. Hagyományos ismereteink mellett – s főként az általánosított közvélekedés szempontjából – szeretnék olyan meghatározásokra rávilágítani, amelyek nemzetközi aspektusból szemlélve pontosabb képet nyújthatnak az olvasó számára.

1.1. A gyermek, az őslakos és az őslakos népek

Amikor gyermekekre gondolunk, elsőként egy bizonyos korosztály juthat eszünkbe; azok a kiskorúak, akik a tizennyolcadik életévüket még nem töltötték be, kiegészítve azzal a fontos ténnyel, hogy a magyar szabályozás értelmében a kiskorú házasságkötés révén nagykorúvá válik³ – mindehhez alapot merítve részben az általános emberi jogi ismeretekből, részben az ettől kevésbé általános jogászai gondolkodásmódból.

Ha az uniós jogot vesszük alapul, akkor sem találhatunk egy egységes, formális, mindenhol általánosan elfogadott gyermekekre vonatkozó definíciót. Még az uniós jogon belül is jelentős eltéréseket mutathatnak a fogalommeghatározások; például az uniós polgárok és családtagjaik szabad mozgáshoz való jogára nézve irányadó uniós jogszabály meghatározása szerint *gyermekek* azok az egyenesági leszármazottak, *akik 21. életévüket nem töltötték be vagy eltartottak*, ami alapvetően egy biológiai és gazdasági fogalom, nem pedig a kiskorúság tényén alapul.⁴

A továbbiakban azonban – legfőképpen dolgozatom nemzetközi irányultságára tekintettel – a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény (továbbiakban: Gyermekjogi egyezmény) adta meghatározást szeretném kiemelni, melynek értelmében a gyermeknek minősül az a személy, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, ám kivételt képez ez alól, ha az illető a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.⁵

A következőkben az őslakosokra, illetve az őslakos népek definiálására szeretnék rátérni:

A világ őslakos népei nagyon sokfélék. Az emberiség széles skáláját alkotják, a vadászó-gyűjtögetőktől és a megélhetési gazdálkodóktól egészen akár a jogászokig. Egyes országokban

³ Ptk. IV. cím, 2:10. § (1) bek.

⁴ EU Alapjogi Ügynökség/Európa Tanács: *Kézikönyv a gyermekjogokra vonatkozó európai jogról*. Luxembourg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2016. 18. o.

⁵ Gyermekjogi egyezmény: 1. cikk

az őslakosok alkotják a népesség többségét, míg máshol kisebbségben élnek.⁶ Egy általános meghatározás szerint az őslakosok olyan személyek, akik azoknak az ősöknek a leszármazottjai, akik az adott országban vagy földrajzi régióban éltek abban az időben, amikor az etnikai eredetű emberek megérkeztek. Ők az egyedülálló hitek, tudásrendszerek és nyelvek birtokosai.⁷

Helytálló lehet, ha úgy tekintjük, hogy az őslakos egy hely legkorábbi ismert lakója; különösen egy olyan helyé, amelyet egy ma már uralkodó csoport gyarmatosított.⁸ Az őslakos népek tekintetében ugyan egységes, a nemzetközi jog által egyhangúlag elfogadott definíció nincsen, mégis mondhatjuk, hogy a jogterületen a legelterjedtebb kifejezés az *ún. indigenous people*, amely őslakosként, illetve bennszülöttként fordítható, s amely kifejezés olyan embert takar, aki tősgyökeresként mindig is az adott területen élt.⁹

Az őslakos népek egységes definiálásának hiánya a joggyakorlatban is megmutatkozik. Például az *ún. Endorois-ügyben* – amely majd a későbbiekben is előkerül – az Afrikai Bizottság¹⁰ is szembe került azzal a kérdéssel, hogy kik tekinthetők őslakos népeknek. E bizottság álláspontja szerint ahhoz, hogy ez a kérdés eldönthető legyen, mérlegelendő az érintett őslakos népnek az adott területhez való szoros kulturális és spirituális kapcsolata, valamint vizsgálendő az a tényező is, hogy az érintett csoport tagjai őslakosként tekintenek-e magukra.¹¹

Mindemellett az őslakos népek fogalmának jogi tartalmáról egy irányba ható, mégis eltérő meghatározásokat találhatunk, amelyek közül a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (továbbiakban: ILO) – az Egyesült Nemzetek Szervezetének (továbbiakban: ENSZ) egyik speciális intézménye – általi meghatározást szeretném kiemelni, hangsúlyozva azt, hogy az őshonos kisebbségek közül a nemzetközi jog külön kategóriaként tartja számon az őslakos népeket, mely fogalmat az ILO a különböző nemzetközi egyezményekben *bennszülött lakossággként* határoz meg.¹² Az ILO szóban forgó egyezménye értelmében azon független

⁶ BHAT, Sukanya: *The Rights of the Indigenous People*. Jus Corpus Law Journal, vol. 2, no. 1, 2021. 79. o.

⁷ BHAT, Sukanya: i. m. 80. o.

⁸ Merriam-Webster: *Definition of indigenous*. Forrás: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/indigenous#other-words> (Utolsó elérés dátuma: 2022.07.20.)

⁹ MARINKÁS György: *Az őslakos népek védelmének aktuális jogi kihívásai*. PhD értekezés, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2016, 14. o.

¹⁰ Az Afrikai Bizottság 1987-ben kezdte meg a működését az Afrikai Charta rendelkezése alapján. Első székhelye Etiópiában volt, jelenleg azonban a gambiai Banjul városában működik egészen 1989 óta. A Bizottság tizenegy tagja van, akiket a részes államok által jelölt személyek közül választanak ki. Feladatai közé tartozik többek között az emberi jogok érvényesülésének előmozdítása, a Chartában garantált jogok biztosításának ellenőrzése és esetenként a Charta rendelkezéseinek értelmezése is. – Forrás: MARINKÁS György: *Az Ember és a Népek Jogainak Afrikai Bizottsága őslakos népekkel kapcsolatos joggyakorlata, különös tekintettel az Ogoni ügyre*. Pro Futuro, 2014/1. 130. o.

¹¹ MARINKÁS György: i. m. 2014/1., 129. o.

¹² TÓTH Mihály: *Az „őslakos népek” fogalmának jogi tartalmáról és a nemzeti kisebbségek anyaországuk létezésén alapuló megkülönböztetéséről* (2020) Forrás: <https://kmf.uz.ua/hu/az-oslakos-nepek-fogalmanak-jogi-tartalmarol->

országokban élő népeket kell bennszülött népnek tekinteni, akik annak a népnek a leszármazottjai, akik a hódítás vagy gyarmatosítás, illetve az államhatárok kialakítása idején az országot vagy azt a földrajzi régiót lakták, amelyhez az ország tartozik, illetőleg akik jogi helyzetüktől függetlenül fenntartják valamennyi társadalmi, gazdasági, kulturális és politikai intézményüket.¹³

1.2. Az őslakos népek kisebbségektől való elhatárolása

Az őslakos csoportok, népek és nemzetek azok, amelyek történelmi folytonosságot tartanak fenn a területükön kialakult, gyarmatosítás előtti társadalmakkal, és megkülönböztethetőnek tartják magukat az adott területeken jelenleg uralkodó társadalmak más részeitől vagy azok egy részétől. Nem ők a társadalom domináns része, de eltökéltek abban, hogy megőrizték, fejlesszék és átadják a jövő nemzedékeknek örökölt területeiket és etnikai identitásukat, mint népként való fennmaradásuk alapját, összhangban kulturális mintáikkal, társadalmi intézményeikkel és jogrendszerükkel.¹⁴ Köztudott viszont, hogy a világ eltérő pontjain más és más társadalmi helyzettel szembesülhetünk. Például Dél-Amerika tekintetében megállapíthatjuk, hogy jelentős őslakos közösség létezik ott, ámbar kisebbségben vannak; az afrikai országok lakossága pedig gyakran több különböző etnikai vagy nemzeti csoportból áll, viszont egyik sincs többségben. Európában ugyancsak azt a megállapítást tehetjük, hogy az állam többségi lakosságot alkotó fő nemzete mellett a nemzeti kisebbségek kisebb számban léteznek. Ezzel párhuzamosan megfigyelhető, hogy az ENSZ dokumentumai az őslakos népek helyzetét a kisebbségektől elkülönítve kezelik, ám ez nem jelenti azt, hogy az őshonos népek ne lennének jogosultak az egyes, kisebbségek megóvását célzó jogszabályi rendelkezések nyújtotta védelemre.¹⁵

Miután azonban megvitatásra került az őslakos népek – szerteágazó, mintsem egységes – definiálása, szükséges kitérni arra is, hogy kiket is illethet a „kisebbség” jelző. A kisebbségfogalom fontos kritériuma lehet, hogy az érintett csoport az adott közösségen belül számszerű kisebbségben legyen, azonban még ennek hiányában is beszélhetünk kisebbségekről, ha a társadalom többi tagjához képest valamilyen más hátrány sújtja őket;

[es-a-nemzeti-kisebbssegek-anyaországuk-letezesen-alapulo-megkulonbozteteserol/](#) (Utolsó elérés dátuma: 2022.07.20.)

¹³ 1989. évi 169. sz. Egyezmény a bennszülött és törzsi népekről a független országokban, I. rész, 1. cikk, (b)

¹⁴ BHAT, Sukanya: i. m. 81. o.

¹⁵ SZALAI Anikó: *Same Target from Different Angles? Anti-discrimination, Protection of Minorities and the Rights of Indigenous Peoples in the UN*. Pécs Journal of International and European Law, 2014/1., 43. o.

gondoljunk csak a nőkre: gyakran esnek a kisebbségvédelem fogalma alá, holott egyes társadalmakban számszerűen többségben vannak.¹⁶ Emellett felmerülhetnek még olyan elemek, mint a bőrszín vagy a származás, viszont összességében megállapíthatjuk, hogy a kisebbség fogalmát általában a belső jogok részletezik, így meghatározása hasonlóan szerteágazó lehet, annak ellenére, hogy legtöbbször mégiscsak egy hasonló gondolatmenetből indulnánk ki.

¹⁶ IJOTEN: *Kisebbségek*. Forrás: <https://ijoten.hu/szocikk/kisebbssegek> (Utolsó elérés dátuma: 2022.08.30.)

2. A gyermekjogokról általánosságban

A gyermeki jogokról ma már számos jogforrás tartalmaz rendelkezéseket, legyen szó mind a hazai szabályozásról, mind pedig egyéb nemzetközi egyezményekről. Utóbbi körből kiemelkedőnek mondhatjuk – a korábban már említett – Gyermekjogi egyezményt, amely az első olyan dokumentum, ami kifejezetten a gyermekjogokkal foglalkozik, azoknak érvényre juttatása érdekében állami és szülői feladatokat és kötelezettségeket egyaránt meghatározva.¹⁷

Emellett több nemzetközi vonatkozású szabályozás is említhető, amelyekben szintén helyet kapott a gyermekek érdekeinek megóvása. Itt megemlíthető többek között az ENSZ által 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, amely hatalmas előre lépésnek számított az emberi jogok elismerése tekintetében, habár a gyermekjogokat illetően szükséztűn mondható. Ennek ellenére jelentősége vitathatatlan, hiszen e nemzetközi dokumentum fontos alapokat fektetett le 25. cikkében, melynek értelmében a gyermekkor különleges gondoskodásra, támogatásra jogosít, illetőleg minden gyermek, akár házasságból, akár házasságon kívül született, azonos szociális védelemben részesüljön.¹⁸ Emellett a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya is beilleszthető e sorba, annak 23., valamint 24. cikke alapján, amelyek értelmében egy esetleges házasságfelbontás esetén rendelkezni kell a gyermek szükséges védelméről, továbbá kimondja, hogy minden gyermeknek különbségtétel nélkül joga van arra a védelemre, amely őt kiskorúságából következően a családja, a társadalom, valamint az állam részéről megillet, és joga van ahhoz is, hogy állampolgárságot szerezzen. De szól arról is, hogy a gyermeket születése után el kell nevezni és anyakönyveztetni kell.¹⁹

Az Európai Unió, ezen belül is az EU Alapjogi Ügynökség és az Európa Tanács gyermekjogi tevékenysége szintén jelentősnek mondható. Legfontosabb emberi jogi dokumentuma minden bizonnyal az Emberi Jogok Európai Egyezménye, amely már konkrét rendelkezéseket tartalmaz a gyermekekre vonatkozóan. Ezek között említhető például az érintett egyezmény 8. cikke, amely a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot biztosítja, de különösen fontos lehet a gyermekekre tekintettel a 3. cikk rendelkezése is, amelynek értelmében tilos a kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód és büntetés.²⁰ S mivel

¹⁷ SZEIBERT Orsolya: *Családi jog*. ELTE Eötvös Kiadó, második, átdolgozott kiadás, Budapest, 2019, 143. o.

¹⁸ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata: 25. cikk. 2.

¹⁹ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya: 23. cikk -24. cikk

²⁰ LUX Ágnes: „A gyermekek jogai” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) Forrás: <http://ijoten.hu/szocikk/agyermekek-jogai> (2018), 8. o.

mind az Európai Unió, mind pedig az Európa Tanács valamennyi tagállama részes fele a Gyermekjogi egyezménynek is, ezutóbbi dokumentum európai szinten igen fontos szerepet tölt be; közös jogi kötelezettségeket ró az európai államokra, illetve hatással van arra is, hogy miként biztosítják és fejlesztik az európai intézmények a gyermekek jogainak minél hatékonyabb védelmét.²¹

Az említetteken kívül számos nemzetközi dokumentum szentel figyelmet a gyermekjogok, ezáltal a gyermekek érdekeinek védelmére, a lista tehát bővíthető. A továbbiakban azonban a Gyermekjogi egyezményre szeretnék koncentrálni, hiszen kétségtelen, hogy ezen megállapodás a legeklejtársabb példája mindannak, amit nemzetközi szinten gyermekvédelemnek hívhatunk.

A gyermekjogok mibenlétének és védelmének alappillérei vonatkozásában a gyermeki jogok forrásait tágabb és szűkebb értelemben rendszerezhetjük, mely szempont alapján az előbbi csoportba az emberi jogok, az állampolgári jogok, tehát minden embert megillető jogok sorolhatók, míg a szűkebb értelemben vett forrásoknak olyan gyermekjogi normák tekinthetők, amelyek kizárólag a gyermekekre vonatkoztathatók. Mégis azt mondhatjuk, hogy a gyermekek jogai több ponton eltérnek és nem egyenlők az általános emberi jogokkal, hiszen az emberi jogokból levezethetők a gyermekek jogai, ám fordítva ugyanez nem állja meg a helyét, vagyis a gyermeki jogokból nem következtethetünk az általános, minden embert megillető jogokra.²²

A kérdésre tehát, hogy *melyek a gyermekjogok*, e különleges normák jogrendszerbeli elhelyezkedésével is választ adhatunk, mindenekelőtt azonban olyan szempontoknak kell figyelmet szentelni, mint amilyen a gyermekkorhoz fűződő kizárólagosság, vagy mint amilyen az állam felelőssége és aktív szerepvállalása e jogok védelme és minél szélesebb körű érvényesítése tekintetében.

A gyermekek tágabb értelemben vett védelme e gyermekjogok gyakorlásának biztosítását célzó, illetőleg elősegítő intézkedésekre vonatkozik, míg szűkebb értelemben a gyermekek mindenfajta erőszaktól való mentességhez fűződő jogához kapcsolható. Nemzetközi jogi aspektusból szemlélve mindez abban nyilvánul meg, hogy az államoknak intézkedéseket kell hozniuk a gyermekek megfelelő és hatékony védelme érdekében.²³

²¹ EU Alapjogi Ügynökség/Európa Tanács: i. m. 27. o.

²² TANOSS Zsuzsanna: *A családban történő gyermekbántalmazás jogi szabályozásának gyermekjogi szempontú vizsgálata*. Budapest, 2010. Elérhetőség: http://www.feherlilomegyesulet.hu/tarhely/feherlilomegyesulet/dokumentumok/201605/a_csaladban_torteno_g_yermekbantalmazas_jogi_szabalyozasanak_gyermekjogi_szempontu_vizsgalata.pdf (Letöltés dátuma: 2022.09.05.)

²³ EU Alapjogi Ügynökség/Európa Tanács: i. m. 121. o.

A következőkben pedig röviden azt a három jelentős alappillért szeretném megvizsgálni, amelyekre a Gyermekjogi egyezmény épül. Ezek a következők:

- *a gondoskodás-ellátás*, amely alatt a gyermekek ellátása, táplálása, tanítása, testi-lelki védelme értendő, ami minden társadalom számára fontos feladat, továbbá mindez olyan jelentéssel is bír, hogy a gyermekek hozzáférhetnek különféle erőforrásokhoz, legyen szó akár a szeretet, az önbecsülés, vagy a tudás „megszerzéséről”;
- *a védelem joga*, amely nem kizárólag a szülők, hanem mindenki más feladata is egyúttal, aki a gyermekkel bármely módon kapcsolatot létesít;
- *a részvétel joga*, amely magán az aktív, tevőleges cselekvésen túl azt is magában foglalja, hogy a gyermekek szabadon megnyilvánulhatnak, kifejezve érzéseiket, véleményeiket.²⁴

Végül, de nem utolsósorban szükségesnek tartom megemlíteni a legalapvetőbb szem előtt tartandó szempontot, amely nem más, mint a gyermek *legfőbb érdeke*. A Gyermekjogi egyezmény tekintetében alapvető újításként jelent meg a gyermek mindenek felett álló érdekének rögzítése, amelynek fontos szegmense, hogy a gyermeket érintő valamennyi tevékenység és döntés meghozatala során figyelembe kell venni.²⁵ Itt azonban szeretnék egy rövid kitekintést tenni a Gyermekjogi egyezményhez szorosan kapcsolódó Gyermekjogi Bizottság őslakos gyermekekkel kapcsolatos, 11-es számú kommentárjának – amely mind testületi szinten, mind a joganyag tekintetében egy későbbi pontban kerül részletesebb kifejtésre – a gyermek mindenek felett álló érdekével összefüggő szakaszára, amely az érintett érdek értékelése szempontjából hangsúlyozza, hogy figyelembe kell venni az őshonos gyermekek kulturális jogait és azt az igényét is, hogy ezeket csoportjának tagjaival együttesen gyakorolhassa, valamint hogy az őket általánosságban érintő jogszabályok, politikák és programok tekintetében konzultálni kell az őshonos közösséggel, és lehetőséget kell teremteni arra, hogy érdemben részt vehessenek a döntési folyamatokban.²⁶ Továbbá a gyermek mindenek felett álló érdeke kollektív és egyéni jogként is értelmezhető, és e jognak az őslakos gyermekekre, mint csoportra való alkalmazása megköveteli annak vizsgálatát, hogy a jog hogyan kapcsolódik a kollektív kulturális jogokhoz. Az őslakos gyermekek nem mindig kapták meg azt a megkülönböztetett figyelmet, amelyet megérdemelnek. Egyes esetekben sajátos

²⁴ Unicef: Gyermekjogok. Forrás: <https://unicef.hu/gyermekjogok> (Utolsó elérés dátuma: 2022.08.30.)

²⁵ LUX Ágnes: i. m. 7. o.

²⁶ A Gyermekjogi Bizottság 11-es számú, az őslakos gyermekekről és az egyezmény által garantált jogairól szóló általános kommentárja (2009) (CRC/C/GC/11): 31.

helyzetüket elfedték az őslakos népeket szélesebb körben érintő más kérdések, mint például a földhöz való jog. Így a Gyermekjogi Bizottság kimondta, hogy a gyermekek esetében a gyermek mindenk felett álló érdekét nem lehet elhanyagolni vagy megsérteni a csoport mindenk felett álló érdekének előnyben részesítésével szemben.²⁷

²⁷ CRC/C/GC/11: 30.

3. Őslakosok jogairól általánosságban

Az őslakosok életében gyakran szerepet kap a rasszizmusnak és a diszkriminációnak való kitettség, valamint a kultúrájukból való erőszakos kiszakítás is, amely jelenségek napjainkban is közös tapasztalata lehet az őslakos közösségeknek.²⁸ Valójában a kisebbségek vagy őslakos csoportok tagjai elleni erőszakos cselekmények a világ számos országában komoly problémát jelentenek.²⁹ A diszkriminatív erőszakos cselekményekkel kapcsolatban az egyik leggyakoribb aggodalom az, hogy az esetek igen kis hányadát vizsgálják ki megfelelően.³⁰

Az ENSZ becslései szerint világszerte közel 90 országot érintve, 476 millió őslakos él, a világ mintegy 7000 nyelvének túlnyomó többségét beszélik, és 5000 különböző kultúrát képviselnek.³¹ Ám pontos számadatokat – még az alkalmazott definíciók különbözőségéből is adódóan – nehézkes, sőt, lehetetlen lenne felmutatni. Ami a gyermekeket illeti, talán a legjelentősebb demográfiai megfigyelés az, hogy az őslakos népek gyakran lényegesen magasabb születési rátát mutatnak, mint a nemzeti népesség egésze, aminek következtében az őslakos népesség általában fiatalabb, és a gyermekek nagyobb arányt képviselnek a népességen belül.³² A szegénységben élő családokban a több gyermek felnevelésének következményeire közvetlenül visszavezethető egészségügyi statisztikák közé tartozik többek között a légzőszervi problémák – mint például a hörghurut vagy a tuberkulózis –, valamint a cukorbetegség, a baleseti sérülések és a halálesetek jelentősen magasabb előfordulási gyakorisága. Emellett azonban az őslakos gyermekek rossz egészségi állapota és túlterheltsége olyan körülmények kölcsönhatásából is ered, amelyek magukban foglalják társadalmi identitásukat és történelmi helyzetüket a gyarmati államban, valamint a szélesebb történelmi, politikai és társadalmi-gazdasági strukturális egyenlőtlenségekben gyökerező tényezők hatását is.³³

Az őslakos népek jogai szempontjából az ismert nemzetközi kezdeményezések mellett a nemzeti kormányok szerepe is nélkülözhetetlen, amikor az őslakosok jogainak megóvása

²⁸ BERKES Lilla: *A kanadai multikulturalizmus mint sajátos társadalomszervezési politika és módszer. Létrejött, alanyi köre, működése és hiányosságai*. PhD értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2020, 269. o.

²⁹ PROUVEZ, Nathalie: *Minorities and Indigenous People's Protection: Practice of UN Treaty Bodies in 2003*. European Yearbook of Minority Issues 3, 2003-2004. 487. o.

³⁰ PROUVEZ, Nathalie: *i.m.* 489. o.

³¹ United Nations: *Addressing Global Challenges with Indigenous Knowledge*. Elérhetőség: <https://www.un.org/en/academic-impact/we-are-indigenous-addressing-global-challenges-indigenous-knowledge> (Utolsó elérés dátuma: 2023. 01. 01.)

³² MILLER, Michael: *Ensuring the Rights of Indigenous Children*, UNICEF. Innocenti Research Centre, Innocenti Digest, 11. kiadás, 2003, 8. o.

³³ GERLACH, A., BROWNE, A., SUTO, Melinda: *A Critical Reframing of Play in Relation to Indigenous Children in Canada*. Journal of Occupational Science, Vol. 21, No. 3, 2014, 247. o.

érdekében lépnek fel. Ez a szerepvállalás elősegíti többek között az őshonos népek érdemi részvételének előmozdítását mind az őket érintő ügyekben, mind pedig az őket érintő döntéshozatalban, továbbá bizonyos felmérések támogatásával hozzájárul ahhoz, hogy az őslakosok helyzetéről világosabb kép rajzolódjon ki, különösen a gyermekek tekintetében. Ezenfelül kulcsfontosságú az őslakosok jogainak tiszteletben tartását és védelmét biztosító jogszabályok bevezetése, valamint a hatékony végrehajtási és jogérvényesítési mechanizmusok kidolgozása.³⁴

Mindazonáltal kimondhatjuk, hogy az ENSZ Közgyűlésének határozatai a jogok védelme érdekében egyre szélesebb körben vonják be a társadalmat, gyakrabban hivatkozva a civil szektorra, a nem kormányzati szervezetek, az oktatás és a média szerepére, mint korábban. Emellett az ENSZ szervei között is hangsúlyosabb az együttműködés és a tapasztalat, illetve gyakorlatcsere, ideértve az ENSZ emberi jogokkal foglalkozó szerveit is. A nemzetközi közösség tehát felismerte, hogy a béke megóvása végett figyelmet szükséges fordítani a kiszolgáltatott csoportokra is, mint amilyenek a gyermekek, a kisebbségek vagy a nők.³⁵

Amikor az őslakos népekre gondolunk, gyakran társítunk hozzá olyan kifejezéseket, mint amilyen a sokszínűség, a kulturális különbség vagy akár a kisebbség szó; s az sem véletlen, hogy rögtön egy maroknyi emberre asszociálunk vagy hogy csoportként definiáljuk őket. Ebből a hagyományos közvélekedésből kiindulva szeretném közelebből megvizsgálni az őslakos népek kulturális jogainak mivoltát, az őket érintő, s mindezzel szoros összefüggésben álló kollektív jogokkal karöltve.

Az őslakos népek kulturális jogai védelmének hatékonyságát számos jelenség befolyásolhatja, ezek közül talán a legegységelműbb probléma, hogy az őslakos, valamint a nem őslakos népek eltérően értelmezik a kultúra fogalmát. Illetőleg jelentékeny tényező az is, hogy a nemzetközi jog a kulturális javakat mindenekelőtt pénzben kifejezhető értékűnek tekinti, szemben az őslakosok nézetével, hiszen számukra a kultúra inkább embertársaikkal, földjeikkel, a növény- és állatvilággal ápoltság kapcsolat eredményeként jön létre, szerintük tehát nem kötődik hozzá kereskedelmi érték. Továbbá ezen jogok alanyaként alapvetően államokat ismernek el és nem csoportokat: az utóbbiból eredeztethető, hogy az őslakos népek kulturális autonómiája igencsak szűk keretek közé szorult.³⁶ Az őslakosok kulturális igényeit a jelenlegi nemzetközi jog nem teljes mértékben veszi figyelembe. Bár a túlnyomó többségük vagy összhangban van a meglévő eszközökkel, vagy azok normáinak logikus továbbfejlesztését

³⁴ MILLER, Michael: *i. m.* 20. o.

³⁵ SZALAI Anikó: *i. m.* 43. o.

³⁶ MARINKÁS György: *i. m.* 2016., 292. o.

szorgalmazza, számos követelés meglehetősen radikálisnak tűnik. Az őslakosok követeléseinek egyik nagy akadálya a kultúra eltérő értelmezése számos általános nemzetközi jogi eszközben, amelyek a kultúrát az állam vagy az egyén tulajdonaként kezelik. Így nagymértékben figyelmen kívül hagyják az őslakosok kultúrájuk feletti ellenőrzését és tulajdonjogát. Bár számos kisebbségi jogi eszköz védi az őslakos népek kultúrához való jogát, nem foglalkoznak az őslakosok konkrét problémáival. Szerencsére a nemzetközi jog jelenlegi tendenciái a kultúra megítélésében bekövetkezett változást jelzik: az államon belüli kulturális pluralizmust elismerik és tiszteletben tartják, és a kulturális jogokat fokozatosan szélesebb körben határozzák meg.³⁷

A kulturális identitáshoz való jog a mássághoz való jog elismerését feltételezi, magában foglalja az egyéneknek és a csoportoknak egy adott kultúrához való tartozása jogát, valamint a tárgyi és szellemi kulturális örökség megőrzéséhez és az erőszakos asszimiláció elleni védelemhez való jogot is, valamint egyes nézetek szerint e jog valamennyi kulturális jog általános megtestesüléseként is értelmezhető.³⁸ Ahhoz viszont, hogy tárgyalni tudjunk róla, szükséges megragadni egy kultúrafogalmat, amely megfelelő kiindulópontként szolgálhat: a kultúra például olyan mentális és fizikai reakciók és tevékenységek összességeként is definiálható, amelyek a társadalmi csoportok részét képező egyének viselkedését jellemzik egyénileg vagy csoportosan, más csoportokkal és egyénekkkel, illetve saját csoportjukhoz tartozó egyénekkkel szemben is. Ami kulturálisan elválasztja az egyik közösséget a másiktól, az alapvetően a környezeti és történeti hatásokra vezethető vissza; minden kulturális csoportnak megvan ugyanis a maga egyedi történelme, amely részben az adott társadalmi csoport saját belső fejlődésére vezethető vissza, részben pedig azoktól a külső hatásoktól függ, amiknek a csoport ki van téve.³⁹ Érdeemes kiemelni, hogy a kultúra gyakorlásához való jog nem azonosítható az önmeghatározás kollektív jogával, és nem befolyásolja az államok szuverenitását, valamint területi integritását sem. Mindazonáltal e jog magában foglalhat egy bizonyos életmódot, amely viszont szoros kapcsolatban áll a területtel, illetve az ott fellelhető erőforrások felhasználásával. Ide sorolhatók olyan hagyományos tevékenységek, mint a halászat, a vadászat, vagy a rezervátumokban élés joga.⁴⁰ Az őslakos népek azonban

³⁷ XANTHAKI, Alexandra: *Indigenous Rights and United Nations Standards. Self-Determination, Culture and Land*. Cambridge University Press, 2007. 227. o.

³⁸ ZOMBORY Katarzyna: *Az őslakos népek kulturális identitáshoz való joga az Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága joggyakorlatában*. Pro Futuro, 2020/3. 147. o.

³⁹ BERKES Lilla: i. m. 18-19. o.

⁴⁰ HERCZOG Mária (szerk.): *Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához*. Család, Gyermekek, Ifjúság Egyesület, Budapest, 2009. 324. o.

történelmük során elszenvedték mind az önrendelkezéshez való joguk, mind pedig kultúrájuk sárba tiprását: ezen *kulturális erőszak* egyebek mellett tartalmazza:

- az őslakosok kultúrájának üzleti haszonszerzés céljából történő, engedély nélküli felhasználását (*kulturális kizsákmányolás*),
- történelmük és mitológiájuk félreértelmezését és lejáratását,
- nyelvük, vallásuk háttérbe szorítását, a saját tudásuk tovább örökítéséhez való joguktól való megfosztásukat, valamint
- családjaik és közösségeik szétszakítását, amellyel elvették tőlük az identitásukat.⁴¹

A kollektív jogokra rátérve, annak elismerése a nemzetközi jog és politika egyik legvitatottabb kérdésének számít: egyes nézetek szerint a csoportjogok teljesen ellentétesek a szabadságjogok hagyományos megközelítésével, amely az emberi jogokat egyéni jogokként azonosítja. A kulturális tagságról szóló filozofálást a nemzetközi jogászok általánosságban relevánsnak tartják a kollektív jogokról szóló viták szempontjából; az őslakosok követeléseit kiváló példaként szolgálják a kulturális tagságra és annak kihívásaira. Habár az őslakosok követeléseit egyéni jogokat is magukba foglalnak, túlnyomórészt inkább kollektív jellegűek, az önrendelkezéstől kezdve a kulturális jogokig és a földforrásokig. Az őslakos népek gyakran a kollektív jogaik elismerését az identitásuk és közösségeik iránti tisztelet jelének, valamint a túlélésük és fejlődésük egyetlen útjának tekintik.⁴²

Az őslakosok jogainak elismerése, illetve a velük szembeni jogsértés megállapítása máig a joggyakorlat része; itt példaként említhető a már jól ismert afrikai *Endorois-ügy*, vagy az *Ogoni-ügy*, amelyben az Afrikai Bizottság először hozott olyan döntést, amiben elismerte az őslakos népek jogait. Utóbbi esetben az említett bizottság 2001-ben hozta meg döntését az Ogoni törzs által elszenvedett jogsértések ügyében, melynek keretében megerősítette, hogy a gazdasági, szociális és kulturális jogok egyenrangúak a klasszikus polgári és politikai jogokkal, ebből kifolyólag pedig egyenlő védelemben kell, hogy részesüljenek.⁴³ Az Endorois-ügyben hozott határozatban pedig megállapítást nyert az őslakos népek kulturális integritáshoz, a fejlődéshez, illetve földhöz való joga.⁴⁴ Mindkét ügy fordulópontot jelent az afrikai őslakos

⁴¹ MARINKÁS György: i. m. 2016., 281. o.

⁴² XANTHAKI, Alexandra: i. m. 13. o.

⁴³ MARINKÁS György: *Az Endorois ügy, egy hosszú út eredménye - avagy az afrikai emberi jogvédelmi mechanizmus joggyakorlata és az őslakos népek jogainak védelme*. Debreceni Jogi Műhely, 2014. évi (XI. évfolyam) 1-2. szám, 2014. 127. o.

⁴⁴ 276/2003 – Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group International on behalf of Endorois Welfare Council v Kenya (Elérhető: https://www.escr-net.org/sites/default/files/Endorois_Decision.pdf, utolsó elérés dátuma: 2023.11.08.)

népek jogai tekintetében, ugyanis ezek a jogok e döntések nyomán nyertek teljeskörű elismerést az afrikai kontinensen.⁴⁵

Az őslakosokat, a korábban említett történelmileg ért sérelmeket az államok a közelmúltban orvosolni kezdték: a nemzetközi javaslatok a belső autonómia, valamint a diszkrimináció tilalmának irányába hatnak.⁴⁶ Példaként lehet említeni az őslakosok jogairól szóló 2007-es ENSZ nyilatkozatot, amely többek között elismeri a korlátlan önrendelkezéshez való jogot, a tulajdonhoz való elidegeníthetetlen kollektív jogot és a földek, illetve természeti erőforrások feletti uralmat és azok használatát.⁴⁷

A kulturális tagság kollektív jogokon keresztül történő védelmének azonban összeegyeztethetőnek kell lennie a nemzetközi jog és az emberi jogok által megnyitott normatív lehetőségekkel; habár az általánosan elismert kollektív jogok listája igencsak rövid, a nemzetközi jog egyre inkább a kulturális csoportok minél több jogának elfogadása felé halad. Ennek oka többek között az is, hogy ma már a kulturális csoportokat kevésbé tekintik a nemzeti szuverenitást fenyegető veszélynek.⁴⁸

Mindemellett megállapítható, hogy a kulturális jogokat a nemzetközi jog alapvetően a kisebbségvédelmi mechanizmusokra alapozva védi; az általános emberi jogvédelmi mechanizmusok sokkal kevesebb figyelmet fordítanak rájuk.⁴⁹ A nemzetközi jog meglévő normái azonban olyan keretet alkotnak, ami kedvez az őslakosok kollektív identitása megőrzésének, amely végső soron szinte minden őslakos követelés alapját képezi. A nemzetközi jogi normák fokozatosan eltávolodnak az állam és az egyén közötti kettősségtől, és támogatják az egyének többszörös lojalitását, így lehetővé téve a kultúrák újraértékelését és végső soron fejlődését is.⁵⁰

⁴⁵ MARINKÁS György: *i. m.* 2014., 133. o.

⁴⁶ BERKES Lilla: *i. m.* 260. o.

⁴⁷ 61/295. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (A/RES/61/295), 2007.

⁴⁸ XANTHAKI, Alexandra: *i. m.* 39. o.

⁴⁹ MARINKÁS György: *i. m.* 2016., 284. o.

⁵⁰ XANTHAKI, Alexandra: *i. m.* 280. o.

4. Óslakos gyermekek helyzete

A gyermekek a társadalom legkiszolgáltatottabb tagjai, így a szegénység leginkább őket érinti; különösen azokat, akiknek életkora nulla és tizenöt év között van, hiszen az erőteljes kiszolgáltatottságukból adódóan a mélyszegénység hatásai rájuk nézve a legkárosabbak. A legfiatalabb gyermekek vannak a legrosszabb helyzetben, ugyanis az őket sújtó nélkülözés hatással van testük és szellemi egészségük fejlődésére és fenntartására, beleértve a szociális jólétüket is. Ilyen helyzetben lévő gyermekek gyakran fellelhetőek az őslakos közösségekben, és számos problémával szembesülnek, mint amilyen a rossz egészségi állapot, a minőségi oktatáshoz való hozzáférés hiánya, az élelmezési és szociális bizonytalanság, valamint a gondoskodás hiánya. Gyakran említett példa Nigéria, ahol a gyermekszegénység mind a városi, mind a vidéki területeken jellemző. Többnyire csak folyókhoz és más felszíni vizekhez férnek hozzá, korlátozottan jutnak oltásokhoz és orvosi tanácsadáshoz, kis zsúfolt szobában élnek, nem kapnak tápláló ételt, nem járnak iskolába, nem férnek hozzá a technológiához, az információkhoz és más közösségi médiumokhoz.⁵¹

Az őslakos gyermekek sok helyütt alapvető ellátáshoz, vízhez, csatornázáshoz és iskolákhoz való hozzáférésre várnak, ám a rezervátumokban élő gyermekek körében is megdöbbentő arányokat mutathat a szegénység. Helyzetük sokszor kilátástalan, ám velük való rossz bánásmód nem minden esetben marad rejtve, s amelynek talán a legközismertebb példája Kanada esete, ugyanis Kanadát mind nemzeti, mind nemzetközi szinten felelősségre vonták már a határaikon belül élő őslakos gyermekek rossz körülményei miatt.⁵² Kanadában 1846-ban került sor az őslakosok akkulturálására, amikor a kanadai kormány keresztény csoportokkal együttműködve elkötelezte magát a bentlakásos iskolák létrehozása mellett. A gyermekeiket elküldeni nem hajlandó szülőket az őslakosok támogatásának megvonásával fenyegették, és egyes esetekben bebörtönözték őket. A rezervátumon kívüli bentlakásos iskolákat 1879-ben vezették be Kanadában, és 1931-ben érték el csúcspontjukat. Megalakulásuktól az 1970-es évekig több mint 80 bentlakásos iskola működött, amelyekben az összes bennszülött gyermek körülbelül egyharmada tanult. A beiratkozások száma ezután csökkent, és az utolsó iskolát bezárták 1984-ben.⁵³

⁵¹ OKPARA, Chidinma Joy, OKPARA, Theophilus Ndu: *Failing Rights of the Nigerian Child: The Railroading Effects of Poverty*. International Journal of Comparative Law and Legal Philosophy, vol. 4, no. 2, 2022. 76.

⁵² STEVENSON, Allyson: *Child Welfare, Indigenous Children and Children's Rights in Canada*. Rev. Direito Práx., Rio de Janeiro, Vol. 10, N. 02, 2019, 1241. o.

⁵³ ENGEL, Madeline H., KOLKO PHILIPS, N., DELLACAVA, F. A.: *Indigenous Children's Rights: A Sociological Perspective on Boarding Schools and Transracial Adoption*. International Journal of Children's Rights, vol. 20, no. 2, 2012. 280. o.

Ha csak a fentebb említett bentlakásos iskolarendszerre gondolunk, a kanadai történelem e korszakában az őslakosok gyermekkorát az állam strukturálta és ellenőrizte a bentlakásos iskolákba való kényszerített bejárás révén, amelynek elsődleges célja az volt, hogy az őslakos gyermekeket asszimilálja a „fehér társadalomba”. Ez az asszimilációs folyamat olyan szabadságtól és élménytől fosztotta meg az őslakos gyermekeket, mint hogy a barátaikkal és családjukkal a saját nyelvükön kapcsolatokat alakíthassanak ki, és olyan módon játszhasanak, amely tükrözi családjuk hitét, értékeit és helyi ismereteit, valamint hogy mindezt a földjükön és hagyományos területükön, a saját otthonukban is megtehessek.⁵⁴ Az őslakos gyermekeket eltávolították családjuktól, elszakították közösségeiktől, és erőszakkal bentlakásos iskolákba vitték őket, hogy megszabadítsák Kanadát az "indiánproblémától". Becslések szerint közel 150 000 őslakos gyermeket vittek erőszakkal ezekbe az intézményekbe; többségük négy és tizenhat év közöttiek voltak, és a legtöbb esetben az év tíz hónapjában helyben kellett élniük. A kanadai kormány közvetlenül nem működtette ezeket az iskolákat, ehelyett különböző egyházakkal működött együtt, finanszírozást biztosítva számukra a működtetéshez.⁵⁵

Az efféle bentlakásos iskolákhoz gyakran – s nem ok nélkül – fűződnek negatív tapasztalatok, amelyek létjogosultságát a mai napig alátámasztják az érintett kormányok őslakosok irányába történő nyíltan kezelt bocsánatkérése. Az akkoriban kialakult intézményes rasszizmus traumatikus következményekkel járt a gyermekekre, a családokra és a társadalomra egyaránt. A gyermekek súlyos pszichológiai problémákat tapasztaltak a bántalmazás, a fehér keresztény világ szokásaihoz való gyors akkulturáció és az identitás elvesztése miatt. Kanadában, az Egyesült Államokban és Ausztráliában sok gyermek számára az internátus brutális élményt jelentett. Az internátusba zárt gyermekek közül sokan nem éltek túl az elhanyagolás, a nem megfelelő élelmezés és orvosi ellátás, a kemény munka és a kínzás okozta szenvedést. Számtalan gyermeket bántalmaztak, ami a bennszülött családok következő generációira is hatással volt.⁵⁶ Ahhoz azonban, hogy valóban megértsük a kanadai kormány és annak pusztító asszimilációs politikája által okozott károkat, látni kell, hogy mi került veszélybe az őslakos gyermekek családból történő kiszakítása következtében: az őslakos népek szoros kötelékben élő társadalmakat tartottak fenn saját nyelvükkel, kultúrájukkal, spiritualitásukkal és technológiájukkal; önellátóak voltak, tanításaik pedig hangsúlyozták a köztük, a föld, a víz és minden életforma közötti összefüggést és kölcsönös függőséget, ami a világ iránti nagyfokú

⁵⁴ GERLACH, A., BROWNE, A., SUTO, Melinda: *i. m.*, 250. o.

⁵⁵ COUCHIE, Alyssa: *Rebraiding Frayed Sweetgrass for Nijjaansinaanik (Our Children): Understanding Canadian Indigenous Child Welfare Issues as International Atrocity Crimes*. Michigan Journal of International Law, vol. 44, no. 3, 2023. 417-418. o.

⁵⁶ ENGEL, Madeline H., KOLKO PHILIPS, N., DELLAJAVA, F. A.: *i. m.* 285. o.

tiszteletben csúcsosodott ki. Az őslakosok spiritualitása és oktatása összefonódott a mindennapi élettel. A gyerekek megtanulták, hogyan éljenek egyensúlyban, és hogyan járuljanak hozzá közösségük túléléséhez a történetmesélés, a szertartásokon való részvétel, és mindenekelőtt a példamutatás révén. A gyermek és a szülő közötti kötelék kivételesen erős volt.⁵⁷ A szóban forgó intézmények működtetése tehát veszélybe sodorta az érintett gyermekek családi kötelékeit, és végső soron kulturális identitását is.

Hasonló asszimilációs kísérletek történtek az örökbefogadás területén is. A modern örökbefogadás a hivatásos szociális munkások által a huszadik században bevezetett és irányított innovációk egyike, bár csak a háború utáni időszakban kezdték "örökbe fogadhatónak" tekinteni az őslakos gyermekeket. A gyakran fehér családokban az örökbefogadott őslakos gyermekek új nevet és identitást vettek fel, távol az otthoni közösségüktől. Lényegében az örökbefogadás a gyermekeket más családokba integrálta, hogy "megfelelően" kanadai vagy amerikai állampolgárként neveljék fel őket. Alapvető emberi jogi kérdések felvetődése mellett szembeűnővé vált, hogy az őslakos gyermekek és családok közvélemény általi megítélésén sürgősen változtatni kell.⁵⁸

A fentebb kifejtettekhez érdemes hozzáfűzni, hogy számos országban van rá precedens, miszerint gyermekeket választottak el az őslakos közösségektől, hogy aztán jómódú, gyermektelen szülőknél helyezték el őket. Habár ez jószándéktól vezérelve is történhetett, mégis súlyos rasszizmusról árulkodik. A Gyermekjogi Bizottság foglalkozott az ilyen, és ehhez hasonló kérdésekkel, kimondva azt, hogy a gyermekek alapból jobban érzik magukat a saját környezetükben, és ezt figyelembe kell venni akkor is, amikor a családjukon kívüli gondozásba helyezik őket. Alapvetően tehát abból kell kiindulni, hogy a gyermeket saját közösségében kell tartani. Az őslakos családokban például gyakran nagyon szoros családi rendszer működik, és a gyermekvédelem rendszerének figyelembe kell vennie mind az őslakos kultúrát és értékeket, mind pedig a gyermeknek az őslakos identitáshoz való jogát.⁵⁹

Azokban az államokban tehát, amelyekben etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbségek vannak, vagy őshonos származású személyek élnek, az ilyen kisebbséghez tartozó, illetőleg őshonos gyermektől nem tagadható meg a jog, hogy csoportjának más tagjával együtt élvezze saját kultúráját, vallását, valamint, hogy saját anyanyelvét használja.⁶⁰ Továbbá a gyermeknevelésnek arra kell irányulnia, hogy a gyermek felkészüljön a társadalomban való

⁵⁷ COUCHIE, Alyssa: *i. m.* 421. o.

⁵⁸ STEVENSON, Allyson: *i. m.* 1257. o.

⁵⁹ HERCZOG Mária: *i. m.* 209. o.

⁶⁰ CRC/C/GC/11: 1.

felelős életre, a megértés, a béke, a tolerancia, az egyenlőség és a barátság szellemében minden nép, etnikai, nemzeti, vallási csoport, valamint az őshonos származású személyek között.⁶¹ A Gyermekjogi Bizottság több esetben is megállapította, hogy az őslakos gyermekekkel szembeni széleskörű diszkrimináció, valamint az információhoz, illetve a már korábban tárgyalt gazdasági, szociális és kulturális jogokhoz való hozzáférésük hiánya, ami leginkább aggodalom tárgyát képezi. Továbbá bizonyos területeken töretlenül létezik a gyermekmunka gyakorlata is, amely szintén súlyos kétségekre adhat okot. Mivel a globális erőfeszítések gyakorta a gyermekmunkára összpontosítanak, illetve a gyermekek jogait érintő jogi rendszerek kidolgozását sürgetik, elkerülhetetlen annak valószínűsítése, hogy a valóban kizsákmányoló gyermekmunka egyre inkább a szürke zónába kerüljön. Alappal feltételezhető ugyanis, hogy a legnagyobb valószínűséggel azok a gyermekek érintettek ebben, akiket egyébként is hátrányos megkülönböztetés ér: az őslakos és törzsi közösségekhez tartozó gyermekek⁶², így e kritikus pontra mindenképpen szeretnék visszatérni a későbbiekben.

A Gyermekjogi Bizottság mellett szeretném kiemelni továbbá az ENSZ Őslakosok Kérdéseivel Foglalkozó Állandó Fórumát (továbbiakban: Állandó Fórum), amely különös figyelmet fordít az őslakos gyermekekre és fiatalokra egyaránt. 2003-ban a második ülészakának alkalmával központi tárgykörévé tette az *őslakos gyermekek és fiatalok* témáját, azóta pedig rendszeresen ajánlásokat fogalmaz meg a területet érintően. Az Állandó Fórum megbízatásának megfelelően – amely szerint szakértői tanácsadást végez és ajánlásokat tesz – az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa (ECOSOC), az ENSZ rendszere és mások számára, az őslakos gyermekek és fiatalok helyzetének kiemelésével lényegében felhívta a figyelmet az őslakos gyermekek és fiatalok helyzetére, és cselekvésre szólította fel a tagállamokat, ezáltal tekintélyes és nélkülözhetetlen szerepet vállalva az őslakos gyermekek helyzetének megfelelő irányba terelésében.⁶³

Nem mehetünk el amellett sem, hogy az őslakos gyermekek világszerte az egyik legsúlyosabb egészségügyi terhet viselik a népességcsoportok közül, ami egyértelműen tükrözi az egyenlőtlenségek többféle formájának kereszteződését. Világszerte jelentős egészségügyi egyenlőtlenségek vannak az őslakos és a nem őslakos népesség között, a fertőző betegségektől kezdve, mint a HIV/AIDS, malária és tuberkulózis, a szív- és érrendszeri betegségek,

⁶¹ CRC/C/GC/11: 3.

⁶² LARSEN, Peter Bille: *Indigenous and Tribal Children: Assessing child labour and education challenges*. International Labour Organization, Child Labour & Education Working Paper, 2003, 25. o.

⁶³ United Nations: *Recommendations on Indigenous Children and Youth*. Forrás: <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/mandated-areas1/children-and-youth/recs-children-youth.html> (Utolsó elérés dátuma: 2023.01.20.)

cukorbetegség, rák és légzőszervi megbetegedések. Az őslakos gyermekek körében a halálozás számos legelterjedtebb oka megelőzhető volna, mint például az alultápláltság, a parazita fertőzések és a tuberkulózis.⁶⁴ Valójában az őslakos gyermekek egészségi állapotának javítása régóta fennálló kihívás. Az őslakos gyermekek egészségének kezelése azonban nem választható el társadalmi, kulturális és történelmi összefüggéseiktől; minden kapcsolódó egészségügyi programnak kulturálisan megfelelő szolgáltatásokat, valamint elég széleskörű közösségi perspektívát kell nyújtania ahhoz, hogy a gyermekek valódi szükségleteivel foglalkozhasson.⁶⁵

Mindemellett azonban számos nemzetközi megállapodás szentel külön figyelmet az őslakos népekre, amely rendelkezések tekintetében, a különféle szempontból eredő megkülönböztetések, azaz a diszkrimináció tilalmára építve hangsúlyozzák a gyermekek jogai, illetve érdekei védelmének szükségességét. Látni kell, hogy egy különösen sérülékeny csoport tagjairól van szó, hiszen a nem megfelelő bánásmód számos irányból veszélyeztetheti őket.

4.1. Az őslakos gyermekek jogai a Gyermekjogi Egyezmény vonatkozásában

Ezen pont alatt elsősorban olyan kritikus kérdéskörökre kívánok kitérni, mint amilyen a hátrányos megkülönböztetés tilalma, a gyermekek fegyveres konfliktusokba való bevonása, illetőleg a gyermekmunka intézménye; s ezekkel összefüggésben az ide vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket is szeretném részletesebben megvizsgálni.

A Gyermekjogi egyezmény vonatkozásában – témám szempontjából – az elsők között említendő az azon szakaszok, amelyek a diszkrimináció tilalma köré épülnek. Így a részes államoknak tiszteletben kell tartaniuk, valamint biztosítaniuk kell a joghatóságuk alá tartozó gyermekek számára a jelen egyezmény által nevesített jogokat *minden megkülönböztetés nélkül*. Ez azt jelenti, hogy egyetlen gyermeket sem érheti hátrány a faja, színe, neme, nyelve, vallása, politikai vagy más véleménye, nemzeti, nemzetiségi vagy társadalmi származása, vagyoni helyzete, cselekvőképtelensége, születési vagy egyéb helyzete végett; ennek érdekében pedig az államoknak meg kell tenniük a megfelelő lépéseket, hogy a gyermekek hatékony védelemben részesülhessenek bármely formában jelentkező megkülönböztetéstől és megtorlástól.⁶⁶ Habár a Gyermekjogi egyezmény nem tisztázza a megkülönböztetés fogalmát, a Gyermekjogi Bizottság értelmezése szerint egy olyan általános elvről van szó, amely alapvető fontosságú az említett egyezmény egészének végrehajtása tekintetében. Emellett az is

⁶⁴ COATES, A. R., DEL PINO MARCHITO, S., VITOY, B.: *Indigenous Child Health in Brazil: The Evaluation of Impacts as a Human Rights Issue*. Health and Human Rights Journal, vol. 18, no. 1, 2016. 222. o.

⁶⁵ COATES, A. R., DEL PINO MARCHITO, S., VITOY, B.: *i. m.* 221. o.

⁶⁶ Gyermekjogi egyezmény: I. rész, 2. cikk, 1.-2. pont

hangsúlyozandó, hogy a megkülönböztetés tilalma nem vonatkozik a pozitív diszkriminációra, hiszen – ahogy a Bizottság is többször kiemelte – a hátrányos helyzetű és veszélyeztetett csoportok kiemelt figyelmet érdemelnek.⁶⁷

Továbbá az egyezmény arról is rendelkezik – már konkrétan nevesítve az őslakossághoz tartozó gyermekek körét –, hogy azokban az államokban, amelyekben nemzetiségi, vallási és nyelvi kisebbségek, illetve őslakosságból származó személyek léteznek, az őslakossághoz vagy az említett kisebbséghez tartozó gyermek nem fosztható meg attól a jogától, hogy saját kulturális életét élje, vallását vallja és gyakorolja, illetőleg csoportjának többi tagjával együtt saját nyelvét használja.⁶⁸ Az érintett cikk emellett eklatáns példája annak, hogy az őslakosságot, ezen belül természetesen az őslakos gyermekeket ért és érő, súlyos diszkriminatív környezet igenis indokolja, hogy ezen személyek köre elkülönült rendelkezés tükrében is védelemben részesüljön.

E pontban mindenképpen szükségesnek tartom megemlíteni a gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról szóló, a Gyermekek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyvet is, hiszen maga a kiragadott problémakör jelentős részben az őslakos származású gyermekek érintettségéről árulkodik. A jegyzőkönyv egyebek mellett arra hívja fel a részes államokat, hogy biztosítsák, a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyek ne legyenek toborozhatóak kötelezően fegyveres erőikbe, továbbá a részes államok emeljék fel a személyek hazai fegyveres erőikbe történő önkéntes toborzásának legalsó korhatárát. Lényeges tehát, hogy a toborzás ne legyen erőszakos vagy kikényszerített, azonban ahol mégis lehetővé teszik a tizennyolc év alattiak toborzását, bizonyos óvintézkedéseket tegyenek meg az alábbiak biztosítása érdekében:

- a) az ilyen toborzás valóban önkéntes legyen;
- b) az ilyen toborzás a személy szülei vagy törvényes gyámjai tájékoztatáson alapuló beleegyezésével történjen;
- c) ezen személyek teljesen tisztában legyenek az ilyen katonai szolgálathoz fűződő kötelezettségekkel; továbbá
- d) ezen személyek hiteles bizonyítékot nyújtsanak életkorukról a hazai katonai szolgálatba történő felvételüket megelőzően.⁶⁹

⁶⁷ A Gyermekek jogi Bizottság 5. számú átfogó kommentárja (CRC/GC/2003/5), 12. bek.

⁶⁸ Gyermekek jogi egyezmény: I. rész, 30. cikk

⁶⁹ 2009. évi CLX. törvény a gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról szóló, a Gyermekek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről, 2.-3. cikk

A katonáskodás miéértjére egyébként következtethetünk abból a tényből is, hogy az őslakos és törzsi népek jellemzően határ menti területeken élnek, illetőleg ezek a területek sok esetben különböző felkelő mozgalmaknak adnak otthont, így hát a militarizáció gyakran előforduló jelenségnek számít. A gyermekkatonákról szóló legtöbb jelentés több különböző tényezőt említ, amelyek befolyásolják a gyermekeket abban, hogy fegyveres mozgalmakhoz csatlakozzanak: a szegénység, amelyben élnek, a körülöttük zajló konfliktus és a családjuk. Bár a konfliktusövezetekben nem minden szegény gyermek válik katonává, a szegénység és a konfliktushelyzet az, ami megakadályozza őket abban, hogy például iskolába járjanak, vagy ami olyan családtagok halálához vezet, akik egyébként tanácsot adhatnának nekik.⁷⁰ A témakörrel kapcsolatban ugyan korlátozottan áll rendelkezésre releváns dokumentáció, ennek ellenére néhány országból vannak arra utaló jelek, hogy az őslakos és a törzsi gyermekeket gyermekkatonaként vagy segítőként toborozzák például a felkelésellenes mozgalmakban.⁷¹ Nem meglepő tehát, hogy az őslakos népek gyakran kerülnek konfliktushelyzetbe, amelyek többnyire földjeikkel, területeikkel és erőforrásaikkal, valamint polgári, politikai, kulturális, szociális és gazdasági jogaikkal kapcsolatosak. Éppen ebből adódik, hogy a világ számos régiójában az őslakos származású családok és gyermekek a földjeiket és területeiket érintő erőszakos cselekmények következtében kényszerülnek arra, hogy elhagyják lakóhelyüket; ezen súlyos probléma pedig még súlyosabb következményeket szülhet. Mindamellet, hogy fegyveres konfliktusok által generált mészárlás áldozataivá válhatnak – mind közvetetten, mind közvetlen módon –, előfordul, hogy az őslakos nőket és lányokat, mintegy hadizsákmány gyanánt használják fel, erőszakos szexuális jellegű cselekményektől sem kímélve őket, továbbá az érintett gyermekeket erőszakkal toborozhatják, rákényszerítve őket arra, hogy fegyveres konfliktusokban vegyenek részt, hátrahagyva ezzel az otthonukat, gyermekkorukat.⁷² Még ha a gyermekkatonák – vagy gyermekáldozatok – vissza is tudnak térni otthonukba, miután megtapasztalták a konfliktus okozta erőszakot, a konfliktus utáni újjáépítés folyamatában általában elhanyagolják őket. Az e problémákkal szembesülő országok többsége aláírta az ENSZ Gyermekjogi egyezményét, és ratifikálta a Nemzetközi Büntetőbíróságot létrehozó Római Statútumot. A probléma tehát nem az, hogy ezek a gyermekek nem rendelkeznek jogilag elismert polgári jogokkal, valamint nem az, hogy nem áll rendelkezésre nemzetközi büntetőeljárás a gyermekeket kínzók ellen, és nem is az, hogy néha maguk a gyermekek

⁷⁰ CAHN, Naomi: *Poor Children: Child Witches and Child Soldiers in Sub-Saharan Africa*. Ohio State Journal of Criminal Law, vol. 3, no. 2, 2006. 419. o.

⁷¹ LARSEN, Peter Bille: i. m. 12. o.

⁷² United Nations: *Recommendations on Indigenous Children and Youth*. Uo.

követnek el atrocitásokat katonaként. Ehelyett a nehézségek e jogok végrehajtásában rejlenek, hogy a gyermekeket megvédjék vagy felelősségre vonják tetteikért. Mivel a gyermekek általában nem képesek érvényesíteni e védelmek bármelyikét, a törvényes jogok retorikája kevés vigaszt jelent számukra.⁷³

Hasonlóan problematikus a *gyermekmunka* jelensége, amely ugyan a modern gondolkodásmódban visszaszorulni látszik – tekintettel arra, hogy ezen intézmény már sok helyütt jogszabályi korlátok közé van szorítva –, mégis a mai napig léteznek olyan területek és közösségek, ahol a gyermekmunkások foglalkoztatásának természetessége a mindennapok része. Ezzel összefüggésben rendelkezik úgy a Gyermekjogi egyezmény, hogy a részes államoknak védelemben kell részesíteniük a gyermekeket a gazdasági kizsákmányolással szemben, valamint tenniük kell arról, hogy a gyermekek semmiféle kockázattal járó, iskoláztatásukat veszélyeztető, egészségükre, fizikai, szellemi, lelki, erkölcsi vagy társadalmi fejlődésükre ártalmas munkára ne legyenek kényszeríthetők; szabályozva többek között – mindenek előmozdítása érdekében – az alkalmaztatáshoz szükséges legalacsonyabb életkort, a munkaidőt és az alkalmaztatási feltételeket.⁷⁴ Továbbá a gyermekeket érintő kényszerszermunka kiemelt jelentőségét mutatja az is, hogy az utóbbi évtizedekben számos ILO-egyezmény született a gyermekekről szóló foglalkoztatás tárgyában. Éppen egy, az ILO szervezetéhez köthető jelentésben kerül kidolgozásra a gyermekmunka három olyan kategóriája, amelyeket eltörlendőkként definiál; ezek a következők:

- olyan munka, amelyet a hatályos nemzeti jogszabályok szerint az ilyen jellegű munkavégzésre vonatkozó alsó korhatárnál fiatalabb gyermek végez el;
- az úgynevezett kockázattal járó munkavégzés, amely veszélyezteti a gyermek fizikai, mentális és erkölcsi jóllétét;
- a gyermekmunka legrosszabb formái, amelyek nemzetközi meghatározásban a rabszolgaság, a gyermekkereskedelem, az adósrabszolgaság és a kényszerszermunka egyéb formái, a gyermekek kényszer- vagy kötelező besorozása fegyveres konfliktusokban való bevetésük érdekében, a prostitúció és a pornográfia, valamint a gyermekek illegális tevékenységekben való részvétele.⁷⁵

Természetesen a Gyermekjogi Bizottság is foglalkozik a gyermekmunka kérdésével, hangsúlyozva többek között a gyermekekkel szemben elkövetett munkahelyi erőszaknak a

⁷³ CAHN, Naomi: i. m. 414. o.

⁷⁴ Gyermekjogi egyezmény: I. rész, 32. cikk

⁷⁵ ILO: „*A future without child labour*” – Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. 2002., 26.

tilalmát, s annak fontosságát, hogy a testi fenytés és a büntetés más kegyetlen és megalázó formájának tilalma minden olyan helyzetben érvényesüljön, amikor a gyermek dolgozik, azaz az otthoni munkavégzés tekintetében is. Emellett egy kommentárjában javaslatot is tett arra nézve, hogy az említett testi fenytés tilalmát a munkajognak is világosan tartalmaznia kellene.⁷⁶

Bár tudható, hogy sok őslakos és törzsi gyermek dolgozik, arról kevés információ áll rendelkezésre, hogy azt milyen körülmények között teszik, illetve milyen típusú munkát végeznek pontosan. Egyes becslések szerint a világ gyermekmunkásainak mintegy fele teljes munkaidőben dolgozik, sokan közülük pedig veszélyes munkaformákban teszik mindezt. Nem túlzó a megállapítás, hogy viszonylag kevés kormány tesz erőfeszítéseket a gyermekmunkára vonatkozó általános adatgyűjtésre, és az is biztos, hogy még kevesebb kormány terjeszti ki ezt az őslakos területeken, illetőleg követi nyomon az ezzel összefüggő intézkedéseket. Sőt, mivel az őslakos népek nagyrésze folyamatos diszkrimináció áldozata, nehézséget okoz a releváns információkhoz jutás is.⁷⁷

Általánosságban véve is helyesnek gondolom azt a megállapítást, hogy az előbb részletezett kérdéskörök egyik fajsúlyos közös pontja, hogy nem áll rendelkezésre elegendő információ róluk. A megnevezett jogok valós érvényesülési arányáról konkrét számadat vagy statisztika aligha lelhető fel, habár pozitívum, hogy a már korábban említett Állandó Fórum már 2003-ban, második ülősszaka alkalmával tett ajánlásában rendszeres jelentéstételt javasolt az ENSZ azon szervei számára – ide sorolható például az Egészségügyi Világszervezet (WHO), az Egyesült Nemzetek HIV/AIDS elleni közös programja (UNAIDS), az Egyesült Nemzetek Nevelőssügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) vagy az Egyesült Nemzetek Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete (FAO) –, amelyek tevékenysége hatással van az őslakos gyermekekre és fiatalokra. Ezen jelentések lényegi vonásává tette, hogy olyan információkat részletezzenek és értékeljenek, amelyek az őslakos fiatalokat érintő, illetve velük kapcsolatos programokon belül elért eredményekről szól.⁷⁸ A hiány tehát azon információk tekintetében jelentős, amelyekkel e szervek valójában gazdálkodni tudnak; amelyeket véleményem szerint azoknak az államoknak kellene biztosítania, illetve szolgáltatnia, amelyek területi fennhatósága alatt az adott őslakos közösség él.

⁷⁶ A Gyermekjogi Bizottság 8. számú átfogó kommentárja (CRC/C/GC/8), 35-36. bek.

⁷⁷ LARSEN, Peter Bille: i. m. 2. o.

⁷⁸ United Nations: *Recommendations on Indigenous Children and Youth*. Uo.

4.2. Az oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés hiánya

Nem túlzás azt állítani, hogy az oktatás kérdésköre az utóbbi években – tekintettel legfőképpen a COVID-19 világjárványra – felértékelődött; számos publikáció jelent meg azzal kapcsolatosan, hogy a pandémia milyen kihívások elé állította az oktatási rendszereket, s így az érintett gyermekeket is. Az őslakosok tekintetében az oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés hiánya lényegében egy lehetetlen helyzetet teremtett: a fejlett világ a járvány okozta kihívásokra a modern technológiát hívta segítségül, ez a megoldás azonban az őslakos családok számára valójában elérhetetlen. Úgy gondolom, hogy a pandémia tükrében való vizsgálódás túlmutat dolgozatom tartalmi keretén, azonban mindenképpen érvként szolgálhat az *oktatás* külön pontban való kidolgozására. A továbbiakban inkább azokat az általánosan fennálló kihívásokat szeretném górcső alá venni, amelyekkel az őslakosok nap mint nap szembesülhetnek, ezen kívül elemezni kívánom a Gyermekjogi egyezmény ehhez szorosan kapcsolódó rendelkezéseit.

Az *oktatáshoz való jog* megvalósulása több aspektusból szemlélve is jelentőséggel bír az őslakos gyermekek vonatkozásában: mivel körükben gyakori a társadalmi kirekesztettség és a diszkrimináció, az oktatáshoz való jog "multiplikátor" hatása különösen fontos a kirekesztés és marginalizáció körforgásának megtörése vagy állandósulása szempontjából, továbbá azáltal, hogy lehetővé teszi a különféle értékek és a kultúra átadását, az oktatás kulcsfontosságú szerepet játszik a kisebbségek és az őslakos népek kultúrájának megőrzésében is.⁷⁹ Az oktatáshoz való jog természetesen a Gyermekjogi egyezményben is kiemelt figyelmet kap, hangsúlyozva e jog gyakorlásának fokozatos, az esélyegyenlőségen alapuló gyakorlását. A Gyermekjogi egyezmény 28. cikke kimondja, hogy a részes államok biztosítják, hogy az alapfokú oktatás kötelező és minden gyermek számára egyenlő esélyek alapján elérhető legyen, így tehát a részes államokat arra ösztönzik, hogy a középfokú és szakképzést minden gyermek számára elérhetővé és hozzáférhetővé tegyék. A gyakorlatban azonban az őslakos gyermekek kisebb valószínűséggel vesznek részt az iskolai oktatásban, és továbbra is magasabb a lemorzsolódási és az írástudatlansági arányuk, mint a nem őslakos gyermekeknek. A legtöbb őslakos gyermek számára az oktatáshoz való hozzáférés számos tényező miatt korlátozott, többek között az elégtelen oktatási létesítmények és tanárok, az oktatás közvetlen vagy közvetett költségei miatt. Az őslakos gyermekek továbbá gyakran szembesülnek

⁷⁹ SEDLETZKI, Vanessa: *Fulfilling the right to education for minority and indigenous children: Where are we in international standards?*, State of the World's Minorities and Indigenous Peoples, Minority Rights Group International, 2009, 43. o.

diszkriminációval és rasszizmussal az iskolai környezetben.⁸⁰ A már korábban említett akkulturáció tekintetében, az oktatás szempontjából fejlődő példaként hozható Ausztrália. Az 1970-es évek a reformok korszaka volt az ausztráliai őslakosok oktatásában. Az akkulturáció célja átadta helyét az őslakos családok önrendelkezésének, és az őslakos közösségek nagyobb beleszólást kaphattak gyermekeik oktatásába. A gyermekeket többé nem távolították el otthonukból, és bevezettek néhány kétnyelvű oktatási programot is, valamint kulturálisan relevánsabb tanterveket alakítottak ki. Ausztráliában ma is létezik néhány bentlakásos intézmény olyan távoli földrajzi területeken, ahol egyébként nem áll rendelkezésre iskola, továbbá van néhány költséges, egyházi fenntartású bentlakásos magániskola is, amelyek az őslakos elit gyermekeit szolgálják; ezek az iskolák továbbra is megkövetelik például azt, hogy a gyermekek a kereszténységet gyakorolják.⁸¹

Az alapfokú, a középfokú, valamint a felsőoktatásra vonatkozó alapvető rendelkezések mellett érdekesebb, miszerint a részes államoknak minden alkalmas intézkedést szükséges megtenniük annak érdekében, hogy az iskolai fegyelmet *a gyermeknek mint emberi lénynak a méltóságával összeegyeztethetően* alkalmazzák, továbbá, hogy elősegítsék és előmozdítsák a nemzetközi együttműködést az oktatásügy területén, különösen annak érdekében, hogy *megszüntessék a tudatlanságot és az írástudatlanságot az egész világon*, és megkönnyítsék a tudományos és technikai ismeretek megszerzését, valamint a korszerű oktatási módszerek megismerését, ebben a tekintetben különösen figyelembe véve a fejlődő országok szükségleteit.⁸² Mindazonáltal az államok kötelezettségei általában összetettebbek az őslakos népek oktatáshoz való jogának megvalósításával kapcsolatban, ugyanis az oktatási rendszerek létrehozása és irányítása az őslakos közösségek teljes körű bevonását és beleegyezését feltételezi. Ez olyan sajátos döntéshozatali folyamatokat igényel, amelyek figyelembe veszik az őslakosok hagyományait magában a folyamatban is.⁸³

Az következő pontban alaposabban bemutatott Gyermekjogi Bizottság is foglalkozott az oktatás kérdéskörével, így jelen bekezdésben csak néhány releváns ajánlását emelném ki a testületnek, amelyeket a tagállamok felé fogalmazott meg:

- aszerint vizsgálják felül és módosítsák az iskolai tantervet és tankönyveket, hogy azok az összes gyermek körében hozzájáruljanak az őslakosok kulturális identitása, történelme, nyelve és vallása iránti tisztelet kialakításához;

⁸⁰ CRC/C/GC/11: 59.

⁸¹ ENGEL, Madeline H., KOLKO PHILIPS, N., DELLACAVA, F. A.: *i. m.* 283. o.

⁸² Gyermekjogi egyezmény: 28. cikk

⁸³ SEDLETZKI, Vanessa: *i. m.* 51. o.

- érvényesítsék az őslakossághoz tartozó gyermekek azon jogát, hogy megtanulhassanak írni-olvasni mind a saját (bennszülött) anyanyelvükön, illetve azon a nyelven, amelyet a leginkább használ a csoport, amelyhez tartoznak, mind pedig az ország nemzeti nyelvén, amelyben élnek;
- vezessenek be olyan intézkedéseket, amelyek hatékonyan orvosolják azt a problémát, hogy az őslakos gyermekek viszonylag nagyobb arányban hullanak ki a közoktatás rendszeréből, és biztosítsák az őslakos gyerekek megfelelő felkészítését a felsőoktatásban és a szakképzésben való részvételre;
- tegyenek hatékony intézkedéseket az őslakos közösségekből származó, illetve az őslakosok nyelvét beszélő tanárok számának növelésére, biztosítsanak a számukra megfelelő képzést, és garantálják, hogy nem különböztetik meg őket hátrányosan a többi tanárhoz képest;
- különítsék el a programok és intézkedések hatékony megvalósításához szükséges pénzügyi, tárgyi és emberi erőforrásokat.⁸⁴

4.3. A Gyermekjogi Bizottság tevékenysége az őslakos gyermekek tekintetében

Korábban már többször utalást tettem a Gyermekjogi Bizottság (továbbiakban: Bizottság) jelenlétére és tevékenységére a gyermekek, így egyúttal az őslakos származású gyermekek vonatkozásában; ezúttal azonban fontosnak tartom, hogy e pont alatt röviden, de bemutassam magát a szóban forgó testületet is:

A Bizottság egy olyan tizennyolc független szakértőből álló testület, amely a Gyermekjogi egyezmény részes államok általi végrehajtását ellenőrzi, továbbá figyelemmel kíséri az egyezményhez kapcsolódó fakultatív jegyzőkönyvek végrehajtását is. Ennek részeként minden részes állam köteles rendszeresen jelentést tenni a Bizottságnak, amelyeket a testület aztán megvizsgál, végül maga is megfogalmazza az aggályait, illetve ajánlásait az érintett állam felé. Ellenőrzési tevékenységén kívül közzéteszi többek között egyes emberi jogi rendelkezések tartalmának értelmezését, valamint általános vitanapokat is szervez. A Bizottság Genfben ülészik, és általában évente három ülést tart.⁸⁵

⁸⁴ A Gyermekjogi Bizottság jelentése a harmincnegyedik ülésről, 2003. szeptember-október (CRC/C/133), IX. Education, 19. pont

⁸⁵ CRC: *Introduction to the Committee*. Forrás: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc/introduction-committee> (Utolsó elérés dátuma: 2022.07.20.)

Vitathatatlan, hogy a Bizottság joggyakorlata nélkülözhetetlen fontosságú, mára már széles körben hivatkozott és alkalmazott, és habár nyilvánvaló, hogy több, tőle független megállapodás, avagy állásfoglalás született témaköröm tekintetében, dolgozatom tartalmi kereteire tekintettel mégis csupán az említett Bizottság 11-es számú, az őslakos gyermekekről és az egyezmény által garantált jogaikról szóló, 2009-es általános kommentárjához (továbbiakban: CRC/C/GC/11) nyúlnék, górcső alá véve egyes olyan részleteit, amely jelen írás szempontjából a legrelevánsabbnak tűnhetnek.

Az szóban forgó általános kommentár – a Gyermekek jogi egyezményével összhangban – az elsők között hangsúlyozza a diszkriminációmentesség igényét, kimondva, hogy a részes államoknak kötelezettségük, hogy a joghatóságuk alá tartozó valamennyi gyermek jogait mindenfajta megkülönböztetés nélkül biztosítsák. Alapvető fontosságú, általános érvényű elvről van szó, amelyből következik, hogy az őshonos gyermekeknek elidegeníthetetlen joga van a megkülönböztetéstől való mentességhez, hatékony védelmük érdekében pedig az államoknak biztosítaniuk szükséges, hogy a diszkrimináció tilalma valamennyi hazai jogszabályban megjelenjen, és közvetlenül alkalmazható, valamint az igazságügyi és közigazgatási szervek révén megfelelően ellenőrizhető és érvényesíthető legyen.⁸⁶

Az őslakos gyermekek gyakran rosszabb egészségi állapotban vannak, mint a nem őslakos gyermekek, többek között az alacsonyabb szintű vagy hozzáférhetetlen egészségügyi szolgáltatások miatt. A Bizottság a részes államok jelentéseinek felülvizsgálata alapján aggodalommal állapította meg, hogy ez a fejlődő és a fejlett országokra egyaránt vonatkozik.⁸⁷ A Bizottság felismerte azon tény is, miszerint az őslakos gyermekek tekintetében magas a csecsemő- és gyermekhalandósági arány, gyakori az alultápláltság, valamint a betegségek megjelenése is, továbbá aránytalanul nagy számban élnek mélyszegénységben, mindezek pedig nyilvánvalóan jelentősen csökkentik e gyermekek túléléshez és fejlődéshez való esélyeiket. Ennek vonatkozásában a Bizottság kihangsúlyozta, hogy a részes államoknak különleges intézkedéseket kell hozniuk annak biztosítására, hogy az őslakos gyermekek élvezhessék a megfelelő életszínvonalhoz való jogot, továbbá megfelelő anyagi segítséget és támogatási programokat szükséges biztosítaniuk, különösen a ruházat, a lakhatás és a táplálkozás tekintetében.⁸⁸ Utóbbival összefüggésben megjegyzendő, hogy több elemzés született már, akár az élelmezéssel kapcsolatosan is, egy-egy őslakos közösséget alapul véve. Az „élelemhez való jog”, ezáltal az egészséges ételkészítéshez való hozzáférés biztosítása érdekében olyan átfogó

⁸⁶ CRC/C/GC/11: 23.

⁸⁷ CRC/C/GC/11: 49.

⁸⁸ CRC/C/GC/11: 34.

intézkedések szükségessége igazolható, mint amilyen a gyermekszegénység felszámolása, az élelmiszerellátás és élelmiszerpolitika előmozdítása az iskolákban, az egészséges élelmiszerek elérhetőségét elősegítő helyi önkormányzati politika megteremtése, valamint az érintett közösségek részvétele a döntéshozatalban, azonban lévén, hogy egy igencsak összetett problémáról van szó, széles körben való rendezése még mindig várat magára.⁸⁹

Az teljes bizonyossággal kijelenthető, hogy az őslakos gyermekekkel kapcsolatos eredmények javítása érdekében a rendszer alapos reformjára van szükség. A jelenlegi helyzetben az önrendelkezésnek kell a vezérelni. A nem őslakos kormányok egyre inkább felismerik, hogy a paternalista megoldásokra már nem igazán lehet támaszkodni. Ebben a tekintetben széles körben szükséges lenne elismerni az őslakos népek autonómiához, illetve az önkormányzatisághoz való jogát a belső, valamint helyi ügyek tekintetében, amely minden bizonnyal magában foglalná a gyermekjólétet is.⁹⁰

4.4. A környezetvédelem gyermekjogi alapú megközelítése

Korábban említésre került, hogy a Gyermekjogi egyezmény olyan egyetemes gyermekjogokat fogalmaz meg, mint amilyen az élethez, a túléléshez és a fejlődéshez, valamint az egészséghez való jog. E jogok részben már érintve voltak, azonban ezen alponál alatt mindezt egy másik nézőpontból szeretném megvilágítani; ez nem más, mint a napjainkban egyre aktuálisabbá váló ökológiai aspektus. Aktualitását pedig mi sem mutatja jobban annál, hogy a Gyermekjogi Bizottság 2023 nyarán közzétette 26. számú általános kommentárját a gyermekek jogairól és a környezetről, különös tekintettel az éghajlatváltozásra (a továbbiakban: CRC/C/GC/26) és olyan további természeti jelenségekre, amelyek befolyásolhatják a gyermekek életét.

Fontosnak tartom az elsők között megemlíteni, hogy maga CRC/C/GC/26 mint általános kommentár globális és generációk közötti elkötelezettség eredménye, beleértve a tagállamokkal, nemzetközi és regionális szervezetekkel, valamint nemzeti emberi jogi intézményekkel, civil társadalmi szervezetekkel és magukkal a gyermekekkel folytatott széles körű konzultációt, ugyanis különös fontosságú, hogy a kommentár szövegének és tartalmának meghatározásához jelentős mértékben bevonták a gyermekeket. Kimondhatjuk, hogy 121

⁸⁹ MCKERCHAR, C., LACEY, C., ABEL, G., SIGNAL L.: *Ensuring the right to food for indigenous children: a case study of stakeholder perspectives on policy options to ensure the rights of tamariki Māori to healthy food*. Int J Equity Health 20, 67 (2021), 1. o.

⁹⁰ GRAMMOND, Sebastien: *Federal Legislation on Indigenous Child Welfare in Canada*. Journal of Law and Social Policy, 28, 2018. 133. o.

ország több mint 16 000 gyermekének hozzájárulásával ez volt az egyik legátfogóbb gyermekrészvételi folyamat az ENSZ szintjén.⁹¹

Egyetértek *Joshua Hofert* – a *Terre des Hommes* ügyvezető igazgatójának – kijelentésével, miszerint a gyermekek a legkevésbé felelősek az éghajlati válságért, mégis a legjobban szenvednek annak következményeitől. Elkésérítő példaként említhető, hogy évente 1,7 millió öt év alatti gyermek veszti életét elkerülhető környezeti károk miatt. És mégis, a gyermekek és a fiatalok alulreprezentáltak a környezetvédelmi politikával kapcsolatos valamennyi döntéshozatali folyamatban; ez utóbbi miatt is kiemelkedő a fentebb említett gyermekek részvételi aránya.⁹²

Tény, hogy az éghajlati vészhelyzetet, a biológiai sokféleség összeomlása és a mindent átható szennyezés mértéke sürgős és rendszerszintű fenyegetést jelent a gyermekek jogaira világszerte. A természeti erőforrások nem fenntartható kitermelése és felhasználása, valamint a szennyezés – ide értve a hulladékok által okozott széles körű szennyezést is – mélyreható hatással van a természeti környezetre, felerősítve ezzel az éghajlatváltozást, fokozva a víz, a levegő és a talaj mérgező szennyezését, az óceánok elsavasodását, valamint pusztítva a biológiai sokféleséget és magát a minden életet fenntartó ökoszisztémákat.⁹³ A szóban forgó általános kommentárban a Gyermekjogi Bizottság tehát azt hangsúlyozza, hogy sürgősen foglalkozni kell a környezeti károknak a gyermekek jogainak gyakorlására tett káros hatásaival, különös tekintettel az éghajlatváltozásra, valamint tisztázza az államoknak a környezeti károk és az éghajlatváltozás kezelésére vonatkozó kötelezettségeit. A Bizottság továbbá azt is elmagyarázza, hogy a Gyermekjogi egyezményben foglalt gyermekjogok hogyan alkalmazandók a környezetvédelemre, illetve megerősíti azt is, hogy a gyermekeknek joguk van a tiszta, egészséges és fenntartható környezethez.⁹⁴

A tiszta és egészséges környezet maga is emberi jog, és szükséges a gyermekek számos jogának teljes körű gyakorlásához. Ezzel szemben viszont a környezetromlás – beleértve a kommentár által fókuszba helyezett éghajlati válság következményeit is – hátrányosan érinti a jogok gyakorlását, különösen a hátrányos helyzetű gyermekek, valamint az éghajlatváltozásnak fokozottan kitett régiókban élő gyermekek esetében, így az őslakos gyermekek tekintetében

⁹¹ Unicef: *UN Committee on the Rights of the Child calls on states to take action in first guidance on children's rights and the environment, with a focus on climate change*. August, 2023. (Elérhető: <https://www.unicef.org/eca/press-releases/un-committee-rights-child-calls-states-take-action-first-guidance-childrens-rights>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.24.)

⁹² Unicef: *Uo*. 2023.

⁹³ CRC/C/GC/26: I. Introduction, 1.

⁹⁴ United Nations: *CRC/C/GC/26: General comment No. 26 (2023) on children's rights and the environment with a special focus on climate change*. 2023. (Elérhető: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/crcgc26-general-comment-no-26-2023-childrens-rights>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.24.)

is.⁹⁵ Egyes esetekben a legfontosabb alapjogot, az *élethez való jogot* veszélyezteti a tág értelemben vett környezetromlás – ide értve továbbra is az éghajlatváltozást, a környezetszennyezést és a biológiai sokféleség csökkenését –, amely szorosan kapcsolódik az e jog megvalósulását akadályozó egyéb alapvető kihívásokhoz, így többek között a szegénységhez, az egyenlőtlenséghez és a konfliktusokhoz. Ez az állapot emellett növelheti annak kockázatát is, hogy az érintett – különösen az őshonos származású – gyermekek fegyveres konfliktusok során súlyos jogsérelmekkel szembesüljenek a lakóhelyük elhagyása, az éhínség és a fokozott erőszak miatt.⁹⁶

Korábban már arról is említést tettem, hogy az erőszak különböző dimenzióival kerülhetnek szembe a gyermekek, és ez különösen igaz az őslakos gyermekek esetében. Az *erőszak minden formájától való mentességhez való jog* számos esetben háttérbe szorul, sok helyütt az érvényesülése erősen megkérdőjelezhető. Az érintett kommentár megfogalmazása szerint a környezeti állapot romlása is az erőszak egyik formája, amely a közösségek és családok társadalmi összeomlását okozhatja. A szegénység, a gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségek, az élelmezési bizonytalanság és a kényszerű kitelepítés fokozza annak kockázatát, hogy a gyermekek erőszakot, bántalmazást és kizsákmányolást tapasztaljanak; szükséges észrevennünk, hogy eme negatív jelenségek az őslakos népeket különösen érintik, illetőleg veszélyeztetik.⁹⁷

A CRC/C/GC/26. tartalmi szinten is külön figyelmet szentel az őshonos és kisebbségi csoportokhoz tartozó gyermekek jogaira, kimondva azt, hogy az őslakos gyermekeket aránytalanul nagy mértékben érinti a biológiai sokféleség csökkenése, a környezetszennyezés és az éghajlatváltozás. Az államoknak szükséges figyelembe venniük a környezeti károk – mint amilyen például az erdőirtás – hagyományos földterületekre és kultúrára gyakorolt hatását, miközben biztosítják az őslakos gyermekek *élethez, túléléshez és fejlődéshez való jogát*. A kommentár előírja, hogy az államoknak intézkedéseket kell hozniuk az őslakos gyermekekkel és családjaikkal való érdemi együttműködésre a környezeti károkra való reagálás során, megfelelően figyelembe véve és beépítve az őslakos kultúrák és a hagyományos tudás koncepcióit az enyhítési és alkalmazkodási intézkedésekbe; nem elhanyagolható ugyanis, hogy olyan gyermekekről van szó, akiknek jogai, életmódja és kulturális identitása szorosan kapcsolódik a természethez.⁹⁸ Ebből adódóan pedig különös figyelmet kell fordítani az őslakos

⁹⁵ CRC/C/GC/26: A. *Child rights-based approach to environmental protection*, 8.

⁹⁶ CRC/C/GC/26: C. *Right to life, survival and development*, 20-22.

⁹⁷ CRC/C/GC/26: G. *Right to freedom from all forms of violence*, 35.

⁹⁸ CRC/C/GC/26: K. *Rights of Indigenous children and children belonging to minority groups*, 58.

gyermekek hagyományos földjeinek megőrzésére és a természeti környezet minőségének védelmére, hogy jogaik – beleértve a megfelelő életszínvonalhoz való jogukat – megfelelően érvényesülhessenek.⁹⁹

Előbbihez kapcsolódóan fontos adalék lehet az *Amnesty International* – egy, az emberi jogok védelmére hivatott globális mozgalom – kommentártervezethez fűzött észrevételei, kiemelve többek között az imént említett, őslakos gyermekek számára fontos hagyományos földek jelentőségét, mellyel összefüggésben még inkább az őslakos népek földjeikhez és területeikhez való jogát hangsúlyozták. Emellett kiegészítési javaslatot is tettek arra nézve, hogy az őshonos gyermekeknek az őslakos népek tagjaiként kollektív joguk van a földjeikhez és területeikhez egyaránt. A szervezet szintén javaslatot tett arra tekintettel is, hogy a Bizottság fejtse ki, hogy az őslakos gyermekeket miért érinti – a fentebb kifejtettek szerint – aránytalanul nagy mértékben a környezetromlás, a környezetszennyezés és az éghajlatváltozás. Példaként hozták, hogy a környezeti és az éghajlatváltozással kapcsolatos károk megszakíthatják a hagyományos tudás generációról generációra történő átadását az őslakos népek körében; például amikor ez az átadás attól függ, hogy a különböző generációk együtt végeznek-e tevékenységeket, mint amilyen az állattenyésztés, a növénygyűjtés vagy a szezonálisan érintett útvonalakon való utazás. Ennek az átadásnak a megszakadása akadályozhatja a gyermekeket a kultúrájukhoz való joguk gyakorlásában. Ezen túlmenően pedig az államok által meghozandó intézkedések tekintetében javasolták a kiegészítést, miszerint az államoknak az őslakos népekkel teljeskörűen konzultálva kell intézkedéseket hozniuk annak érdekében, hogy támogassák őket e hatások enyhítésében.¹⁰⁰

E pontban betekintést nyerhettünk egy, a napjainkban igencsak aktuális ökológiai problémakörbe, rámutatva olyan összefüggésekre, amelyek az őslakos gyermekek szempontjából különösen jelentősnek mondhatók. Kétségtelen, hogy az éghajlat-politikai finanszírozás és a szakpolitikai döntések továbbra is elhanyagolják a gyermekek szükségleteit, ezen pedig változtatni kell. Az általános kommentár egy sürgős felhívás az országok számára, hogy az éghajlatváltozás által érintett gyermekkor minden egyes aspektusával összefüggő intézkedéseket helyezzenek előtérbe, mint amilyen például a gyermekek oktatáshoz, biztonságos vízhez és egészséges környezethez való joga. *Az éghajlati válság gyermekjogi válság.* Minden kormánynak kötelessége megvédeni minden gyermek jogait a bolygó minden

⁹⁹ CRC/C/GC/26: I. Right to social security and adequate standard of living, 49.

¹⁰⁰ Amnesty International: *Children's rights and the environment with a special focus on climate change.* – Observation on the Draft General comment No. 26., 1-2. o. (Elérhető: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2023/02/IOR4064482023ENGLISH.pdf>)

szegletében, különösen azon gyermekekét, akik olyan országokban élnek, amelyek a legkevésbé járultak hozzá ehhez a problémához, de a legveszélyesebb áradásokat, aszályokat, viharokat és hőséget élik át.¹⁰¹

¹⁰¹ *Paloma Escudero*, az UNICEF gyermekjogi és éghajlat-politikai érdekérvényesítéssel foglalkozó különleges tanácsadója (Forrás: Unicef: *Uo.* 2023.)

5. Összegzés

Annak ellenére, hogy az őslakossághoz tartozó gyermekek aránytalan mértékben szembesülnek az olyan sajátos kihívásokkal, mint az intézményekbe való beilleszkedés, a nagyvárosi élethez való alkalmazkodás, a kábítószerrel és az alkohollal való visszaélés, a gyermekkereskedelem, a fegyveres konfliktusok, a szexuális kizsákmányolás és a gyermekmunka, mindezt mégsem veszik kellő mértékben figyelembe a gyermekeket érintő irányelvek és intézkedések, illetve különböző programok kidolgozásakor és megvalósításakor.¹⁰² A szegénység és az egyenlőtlenség strukturális probléma, és a szociálpolitikák pozitív hatásai gyakran nem elegendőek ahhoz, hogy csökkentsék az őslakos gyermekek és fiatalok emberi fejlődési lehetőségeihez – ideértve kifejezetten az emberi mivoltukból fakadó szabadságjogokhoz és jólétük javításához – való hozzáférésben mutatkozó egyenlőtlenségeket. Éppen kirekesztettségükből adódóan az őslakos gyermekek nem rendelkeznek ilyesfajta lehetőségekkel, vagy esetlegesen napi szinten küzdenek azért, hogy esélyt kapjanak egy általuk értékesnek vélt életvitelre, hogy javíthassanak helyzetükön, vagy hogy jobb, teljes értékű életet élhessenek. A társadalmi kirekesztettség szinte köztudomású, a mai felgyorsult világban pedig az őslakos és nem őslakos gyermekek közötti – az élet majdhogynem minden területén megmutatkozó – szakadék meghökkentő méreteket ölthet. Erre az Állandó Fórum is helyesen rámutatott, amikor tizenharmadik ülészakán, 2014-ben felhívta a figyelmet arra, hogy az afrikai régióban a gyermekek és fiatalok helyzete súlyos, és hogy az őslakos gyermekek és fiatalok helyzete még kritikusabb, mivel ők a háború, a szegénység, az éhezés, az alultápláltság és a betegségek elsődleges áldozatai. Sok őslakos gyermek és fiatal elszegényedve, iskolázatlanul, alultápláltan, diszkriminálva, elhanyagolva és kiszolgáltatottan éli mindennapjait. Számukra az élet mindennapos küzdelem a túlélésért. Sokuk számára a gyermekkor, mint a növekedés, a tanulás, a játék és a biztonságérzet ideje értelmezhetetlen.¹⁰³

A felsorakoztatott szempontok közül kiemelten érdemes figyelembe vennünk, hogy bizonyos területeken az őslakos, illetve törzsi gyermekek képezik a gyermekmunkások túlnyomó részét. Mondhatni globális szinten ezeknek a gyerekeknek az oktatási teljesítménye jelentősen elmarad az országos átlagtól, tehát az ok-okozati összefüggés kétségtelen. *De miért van ez így?* Több olyan lehetséges érvet, illetőleg okot lehetne felsorakoztatni – melyekre már több tanulmány is rámutatott –, amik válaszként szolgálhatnak a feltett kérdésre:

¹⁰² HERCZOG Mária: i. m. 326. o.

¹⁰³ United Nations: *Recommendations on Indigenous Children and Youth*. Uo.

- a nemzeti oktatási rendszerek és gyakorlatok súlyos hiányosságai;
- a széles körű társadalmi-kulturális dezintegrációs folyamatok;
- az ősi földek kisajátítása;
- az őslakosok megélhetési rendszereinek és gyakorlatainak marginalizálódása;
- a diszkrimináció, valamint
- az őslakos népek alapvető jogai elismerésének hiánya.¹⁰⁴

Az emberi jogokra való hivatkozás azonban olykor leplezheti az állam igazságtalanságait is. Ha például a hangsúlyt az őslakos gyermekek és családok szükségleteiről a jogaikra helyezzük át, akkor az államra csupán a jogok megsértésének orvoslásáért hárul majd a felelősség, s így a mindennapi szükségletek biztosítása esetről-esetre lényegében elfelejtődik.¹⁰⁵

A rasszizmusnak számos aspektusa van, amelyet le kell küzdeni ahhoz, hogy előrébb léphessünk; ideértve akár nyilvánosságra hozott egyéni sértegetéseket, az intézményi rasszizmust, vagy ahogyan például a politikai dokumentumokban megmutatkozik, amelyek nem ismerik el az „őshonosságot”, illetve a közösségi rasszizmust, amely ahelyett, hogy üdvöznél a kulturális pluralizmust, inkább fenyegetésként tekint rá.¹⁰⁶ Az őslakos szülők számára további nehézséget jelent az az elvárás is, hogy gyermekeiket egy olyan nukleáris családi struktúrában neveljék fel, amely nem értékeli vagy nem becsüli a kiterjedt családi hálózatuk által nyújtott hagyományos támogató struktúra erejét.¹⁰⁷

Összességében elmondható, hogy az őslakos népek, s ezen belül is az őshonos gyermekek jogainak előmozdítására, mint ahogy láthattuk is, számos kezdeményezés indult, illetve van folyamatban, továbbá a változásra való törekvés is pozitív tendenciát mutat, azonban azt is szükséges észrevenni, hogy a probléma széleskörben közel sem megoldott, sőt, egyes területeken súlyos következményeket indukál. Máig tehát kritikus pont, hogy az őslakos gyermekek jelentős része nem fér hozzá a megfelelő szintű egészségügyi ellátáshoz, elégséges mennyiségű vízhez vagy a kiegyensúlyozott táplálkozáshoz való lehetőséghez, továbbá ezen alapvető létszükségleti elemek mellett olyan hiányosságokkal is szembe kell nézniük, mint amivel az őket érintő oktatás küszködik. Sokak számára elképzelhetetlennek tűnhet egy olyan világ, ahol gyermekek a mindennapjaikért küzdenek, a megélhetésükért kényszerülnek munkavégzésre vagy a túlélésükért ragadnak fegyvert; pedig a jelenünk részét képezi.

¹⁰⁴ LARSEN, Peter Bille: *i. m.* 44. o.

¹⁰⁵ BRISKMAN, Linda: *Situating the Erosion of Rights of Indigenous Children*. Australian Indigenous Law Review, vol. 19, no. 1, 2015-2016. 63. o.

¹⁰⁶ BRISKMAN, Linda: *i. m.* 65. o.

¹⁰⁷ TITTERTON, Adelaide: *Indigenous Access to Family Law in Australia and Caring for Indigenous Children*. University of New South Wales Law Journal, vol. 40, no. 1, 2017. 149. o.

Véleményem szerint, ha világszerte nem is, egyes területeken jelentős előrelépést az összhang megteremtése eredményezhetne: összhang mind az őslakos népek és a többségi társadalom között – tágabban értelmezve és ideértve a szellemi és kulturális értékekre vonatkozó kölcsönös tisztelet szem előtt tartását –, mind pedig a nemzeti és a nemzetközi jogalkotás és jogérvényesítés területén; hiszen a megfelelő összhang nélkül hatékony, széleskörű támogatás és védelem aligha valósulhat meg. Ezenfelül úgy gondolom, hogy átfogó megoldást elsősorban ott lehet találni, s főként ott kell elsőként megvalósítani, ahol a jelenség forráspontja van: amíg nemzeti szinten hiányzik a törekvés, az adott állam területén lévő őslakos és törzsi népeknek minden téren nélkülözniük kell. Végzőként egy ehhez kapcsolódó idézettel zárnám dolgozatomat, a változtatni akarás, az elfogadás és az összhang jegyében: *„Elfogadni valamit nem azt jelenti, hogy egyetértünk a történéssel vagy örülünk neki, és nem is kellene megpróbálnunk változtatni rajta. Csupán arról van szó, hogy nagylelkűen megbékélünk azzal, aminek a megváltoztatására nincsen reális lehetőségünk, így aztán arra összpontosíthatunk, amin tudunk változtatni.”*¹⁰⁸

¹⁰⁸ Nick Trenton, amerikai szerző (Forrás: https://www.citatum.hu/szerzo/Nick_Trenton)

Felhasznált irodalom

SZAKIRODALOM:

- (1) EU Alapjogi Ügynökség/Európa Tanács: *Kézikönyv a gyermekjogokra vonatkozó európai jogról*. Luxembourg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2016.
- (2) BERKES Lilla: *A kanadai multikulturalizmus mint sajátos társadalomszervezési politika és módszer. Létrejött, alanyi köre, működése és hiányosságai*. PhD értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2020.
- (3) BHAT, Sukanya: *The Rights of the Indigenous People*. Jus Corpus Law Journal, vol. 2, no. 1, 2021.
- (4) BRISKMAN, Linda: *Situating the Erosion of Rights of Indigenous Children*. Australian Indigenous Law Review, vol. 19, no. 1, 2015-2016.
- (5) CAHN, Naomi: *Poor Children: Child Witches and Child Soldiers in Sub-Saharan Africa*. Ohio State Journal of Criminal Law, vol. 3, no. 2, 2006.
- (6) COATES, A. R., DEL PINO MARCHITO, S., VITOY, B.: *Indigenous Child Health in Brazil: The Evaluation of Impacts as a Human Rights Issue*. Health and Human Rights Journal, vol. 18, no. 1, 2016.
- (7) COUCHIE, Alyssa: *Rebraiding Frayed Sweetgrass for Niijaansinaanik (Our Children): Understanding Canadian Indigenous Child Welfare Issues as International Atrocity Crimes*. Michigan Journal of International Law, vol. 44, no. 3, 2023.
- (8) ENGEL, Madeline H., KOLKO PHILIPS, N., DELLACAVA, F. A.: *Indigenous Children's Rights: A Sociological Perspective on Boarding Schools and Transracial Adoption*. International Journal of Children's Rights, vol. 20, no. 2, 2012.

- (9) GERLACH, A., BROWNE, A., SUTO, Melinda: *A Critical Reframing of Play in Relation to Indigenous Children in Canada*. Journal of Occupational Science, Vol. 21, No. 3, 2014. 243-258. o.
- (10) GRAMMOND, Sebastien: *Federal Legislation on Indigenous Child Welfare in Canada*. Journal of Law and Social Policy, 28, 2018.
- (11) HERCZOG Mária (szerk.): *Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához*. Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület, Budapest, 2009.
- (12) LARSEN, Peter Bille: *Indigenous and Tribal Children: Assessing child labour and education challenges*. International Labour Organization, Child Labour & Education Working Paper, 2003.
- (13) MARINKÁS György: *Az Ember és a Népek Jogainak Afrikai Bizottsága őslakos népekkel kapcsolatos joggyakorlata, különös tekintettel az Ogoni ügyre*. Pro Futuro, 2014/1.
- (14) MARINKÁS György: *Az Endorois ügy, egy hosszú út eredménye - avagy az afrikai emberi jogvédelmi mechanizmus joggyakorlata és az őslakos népek jogainak védelme*. Debreceni Jogi Műhely, 2014. évi (XI. évfolyam) 1-2. szám, 2014.
- (15) MARINKÁS György: *Az őslakos népek védelmének aktuális jogi kihívásai*. PhD értekezés, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2016.
- (16) MCKERCHAR, C., LACEY, C., ABEL, G., SIGNAL L.: *Ensuring the right to food for indigenous children: a case study of stakeholder perspectives on policy options to ensure the rights of tamariki Māori to healthy food*. Int J Equity Health 20, 67 (2021)
- (17) MILLER, Michael: *Ensuring the Rights of Indigenous Children*, UNICEF. Innocenti Research Centre, Innocenti Digest, 11. kiadás, 2003. (Elérhetőség: <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest11e.pdf>)

- (18) OKPARA, Chidinma Joy, OKPARA, Theophilus Ndu: *Failing Rights of the Nigerian Child: The Railroading Effects of Poverty*. International Journal of Comparative Law and Legal Philosophy, vol. 4, no. 2, 2022.
- (19) PROUVEZ, Nathalie: *Minorities and Indigenous People's Protection: Practice of UN Treaty Bodies in 2003*. European Yearbook of Minority Issues 3, 2003-2004.
- (20) SEDLETZKI, Vanessa: *Fulfilling the right to education for minority and indigenous children: Where are we in international standards?*, State of the World's Minorities and Indigenous Peoples, Minority Rights Group International, 2009. 43-53. o.
- (21) STEVENSON, Allyson: *Child Welfare, Indigenous Children and Children's Rights in Canada*. Rev. Direito Práx., Rio de Janeiro, Vol. 10, N. 02, 2019. 1239-1260. o.
- (22) SZALAI Anikó: *Same Target from Different Angles? Anti-discrimination, Protection of Minorities and the Rights of Indigenous Peoples in the UN*. Pécs Journal of International and European Law, 2014/1., 30-44. o.
- (23) SZEIBERT Orsolya: *Családi jog*. ELTE Eötvös Kiadó, második, átdolgozott kiadás, Budapest, 2019.
- (24) TANOSS Zsuzsanna: *A családban történő gyermekbántalmazás jogi szabályozásának gyermekjogi szempontú vizsgálata*. Budapest, 2010. Elérhetőség: http://www.feherliliomegyesulet.hu/tarhely/feherliliomegyesulet/dokumentumok/201605/a_csaladban_torteno_gyermekebantalmazas_jogi_szabalyozasanak_gyermekjogi_szempontu_vizsgalata.pdf (Letöltés dátuma: 2022.09.05.)
- (25) TITTERTON, Adelaide: *Indigenous Access to Family Law in Australia and Caring for Indigenous Children*. University of New South Wales Law Journal, vol. 40, no. 1, 2017
- (26) XANTHAKI, Alexandra: *Indigenous Rights and United Nations Standards. Self-Determination, Culture and Land*. Cambridge University Press, 2007.

- (27) ZOMBORY Katarzyna: *Az őslakos népek kulturális identitáshoz való joga az Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága joggyakorlatában*. Pro Futuro, 2020/3.

JOGFORRÁSOK ÉS EGYÉB DOKUMENTUMOK:

- (28) Amnesty International: *Children's rights and the environment with a special focus on climate change*. – Observation on the Draft General comment No. 26. (Elérhető: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2023/02/IO4064482023ENGLISH.pdf>)
- (29) 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről (Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya)
- (30) 1989. évi 169. sz. Egyezmény a bennszülött és törzsi népekről a független országokban
- (31) 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről (Gyermekek jogi egyezmény)
- (32) 2009. évi CLX. törvény a gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról szóló, a Gyermekek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről
- (33) A Gyermekek jogi Bizottság jelentése a harmincnegyedik ülésről, 2003. szeptember október (CRC/C/133)
- (34) A Gyermekek jogi Bizottság 5. számú átfogó kommentárja (2003) (CRC/GC/2003/5)
- (35) A Gyermekek jogi Bizottság 8. számú átfogó kommentárja (2006) (CRC/C/GC/8)
- (36) A Gyermekek jogi Bizottság 11-es számú, az őslakos gyermekekről és az egyezmény által garantált jogaikról szóló általános kommentárja (2009) (CRC/C/GC/11)

- (37) 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.)
- (38) Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata; elérhetőség: <https://www.coe.int/hu/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version-> (Utolsó elérés dátuma: 2022.09.01.)
- (39) CRC/C/GC/26 General comment No. 26 (2023) on children's rights and the environment, with a special focus on climate change. 22 August 2023.
- (40) 61/295. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (A/RES/61/295), 2007.
- (41) 276/2003 – Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group International on behalf of Endorois Welfare Council v Kenya (Elérhető: https://www.escr-net.org/sites/default/files/Endorois_Decision.pdf, utolsó elérés dátuma: 2023.11.08.)
- (42) ILO: „A future without child labour” – Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. 2002.
- (43) United Nations: *Recommendations on Indigenous Children and Youth*. (Elérhető: <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/mandated-areas1/children-and-youth/recs-children-youth.html>, utolsó elérés dátuma: 2023.01.20.)

INTERNETES FORRÁSOK:

- (44) CRC: *Introduction to the Committee*. Forrás: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc/introduction-committee> (Utolsó elérés dátuma: 2022.07.20.)
- (45) Merriam-Webster: *Definition of indigenous*. Forrás: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/indigenous#other-words> (Utolsó elérés dátuma: 2022.07.20.)

- (46) IJOTEN: *Kisebbségek*. Forrás: <https://ijoten.hu/szocikk/kisebbsegek> (Utolsó elérés dátuma: 2022.08.30.)
- (47) LUX Ágnes: „A gyermekek jogai” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) Forrás: <http://ijoten.hu/szocikk/agyermekek-jogai> (2018)
- (48) TÓTH Mihály: *Az „őslakos népek” fogalmának jogi tartalmáról és a nemzeti kisebbségek anyaországuk létezésén alapuló megkülönböztetéséről* (2020) (Elérhető: <https://kmf.uz.ua/hu/az-oslakos-nepek-fogalmanak-jogi-tartalmarol-es-a-nemzeti-kisebbsegek-anyaorszaguk-letezesen-alapulo-megkulonbozteteserol/>, utolsó elérés dátuma: 2022.07.20.)
- (49) Unicef: *Gyermejjogok*. (Elérhető: <https://unicef.hu/gyermejjogok>, utolsó elérés dátuma: 2022.08.30.)
- (50) Unicef: *UN Committee on the Rights of the Child calls on states to take action in first guidance on children's rights and the environment, with a focus on climate change*. August, 2023. (Elérhető: <https://www.unicef.org/eca/press-releases/un-committee-rights-child-calls-states-take-action-first-guidance-childrens-rights>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.24.)
- (51) United Nations: *Addressing Global Challenges with Indigenous Knowledge*. (Elérhető: <https://www.un.org/en/academic-impact/we-are-indigenous-addressing-global-challenges-indigenous-knowledge>, utolsó elérés dátuma: 2023.01.01.)
- (52) Idézetek: Nick Trenton: Forrás: https://www.citatum.hu/szerzo/Nick_Trenton; Jay Belsky: Forrás: <https://www.citatum.hu/idezet/105629>; (Utolsó elérés dátuma: 2023.11.06.)